

მ რ ი

№ 10

ზ ი ნ ა ა რ ს ი: **ქართული
ბიბლიოთეკა**

ქართული თეატრი; უბედური შეტდომს — ალაროდ-
იელისა; დამნაშავე, ლექსი — ი. გრიშაშვილი-
სა; მასწავლებელი მწარედ ქეთინებდა — მოუსვენ-
ნარიძისა; კუდიანი ვარსკვლავები — ივ. მეძმარია-
შვილისა; გაზაფხული, ლექსი — ს. ფაშალი-
შვილისა; ჩეხია — გ. გვაზავასი; გაზაფხული,
ლექსი — ი. მჭედლაშვილისა; ნუცად ხანი — ივ.
ბუჭურაულისა.

კვირა, 11 აპრილი საზოგადოებრივი, სპექტაკლური და სალიტერატურო ჟურნალი 1910 წ.

ქართული თეატრი.

—:—

ყველაზე უარესია, როცა რაიმე საზოგადო-
საქმეს პატრონობას დაუწყებს არა გულ-შემატკივა-
რი, არა ამ საქმის მოსიყვარული. როცა თავად-აზ-
ნაურობის სათეატრო შენობა გადაკეთებას საჭი-
როებდა, მაშინ ცხადად გამოირკვა, რომ ეს შენო-
ბა ხელახლა კეთდებოდა ქართულ თეატრის საჭი-
როებისათვის. ამ შეგნებამ იმდენად გაიტაცა ზოგი-
ერთი, რომ ერთმა კიდევ გადაკეთების მოწინააღმ-
დეგეთ მოლაღატეც ეწოდა. ნებისთ თუ უნებლოეთ
დიდი ხარჯი გახწია თავად-აზნაურობამ. ქართველი
საზოგადოებაც სიხარულით მიეგება თეატრის შე-
ნობის განახლებას, — დარწმუნებული, რომ ამიერიდან
სამშობლო სცენას მკვიდრი კერა გაუჩნდებოდა და
სხვის „დანაწონად“ აღარ გახდებოდა.

მაგრამ მწარედ შეცდა ქართველი საზოგადოება,
და ასეც უნდა ყოფილიყო. ჩვენ ვფიქრობდით, რომ
ჩვენი თეატრის საქმე ქართველების ხელში იყო და
ერთი რამ კი სრულიად დაგვაფიწყდა ამ საერთო
დაცემის და გათახსირების დროს, როცა ბევრი ჩვე-
ნი თანამემამულე მხოლოდ შთამომავლობით თუ
შეიძლება ქართველად ჩაითვალოს, თვარა შეგნებით
ის ჩვენგან ძალიან შორს სდგას. ან კი რა მამუ-
ლიშვილობას უნდა ველოდეთ ისეთ ადამიანებისა-
გან, რომელთაც არ იციან არც ჩვენი წარსული და
არც აწყო, რომელნიც ქართველ მწერლებს უკე-
თეს შემთხვევაში რუსულ თარგმანებიდან იცნობენ,
რომელთა შვილებმა ყოველ ენაზე იციან ლაპარაკი,
გარდა ქართულისა, რომელთაც საზოგადო კრებებ-
ზე უბრალო ქართულიც არ ეხერხებათ და საექვო-
ლისების რუსულ გაზეთს სუბსიდიას აძლევენ,
რადგან მხოლოდ ის შეიძლება იყოს მათი გაზეთი.

დრამატიულ საზოგადოების უკანასკნელ კრე-
ბაზე თავად-აზნაურობის წინამძღოლმა დიდი სიტყვა
წარმოსთქვა, სადაც გვეუბნებოდა, თქვენ საქმისთვის

გულმოდგინე პირები აირჩიეთ და ჩვენც ყოვე-
ლივე დახმარებას გაგიწევთო. კრებაც ეცადა ისეთი
პირები აერჩია, რომელნიც ჩვენი საზოგადოების-
თვის სასურველი იქნებოდნენ და თავად-აზნაურთა
საკრებულოსაც არ შეაშინებდნენ. გულდამშვიდე-
ბულნი, რომ ქართულ თეატრს ბინა ექნება, მოვე-
ლოდით ახალ გამგეობისაგან თეატრის შენობის
აღებას. მაგრამ, როგორც გამოირკვა, დებუტატთა
საკრებულო შენობას არ უთმობს ქართულ თეატრს
და ამით ისედაც შეფერხებულ სასცენო საქმეს უა-
რეს მდგომარეობაში აყენებს.

ქართული სცენის უმთავრესი უბედურება ისაა,
რომ ჩვენი არტისტები უფრო სცენის მოყვარულთ მო-
გვაგონებენ. აქ მხოლოდ ორიოდ კაცია, რომელთაც
სცენისთვის თავი დაუდვიათ, დანარჩენები კი სცე-
ნას შემთხვევით აფარებენ თავს. ამიტომაც არ სჩანს
არც საკმარისი მომზადება, არც საქმის სიყვარული,
არც განვითარება და ხელოვნებისათვის თავდადება.
ამიტომაც ქართული წარმოდგენა ხშირად არ გა-
კმაყოფილებს, რეცენზიას ისე ვერ წაიკითხავ, რომ
არ იყოს აღნიშნული — არტისტებმა როლები არ
იცოდნო. ხოლო ასეთ მდგომარეობას რომ
თავი დავაღწიოთ, ყოვლის უწინარეს საჭიროა ქონე-
ბრივი პირობები. სცენაზე მოთამაშე დარწმუნებუ-
ლი უნდა იყოს, რომ ცხოვრებისათვის საჭირო
მინიმუმი უზრუნველ ყოფილი ექნება, ზე მაშინ კიდევ
მოსთხოვეთ, მაშინ ამუშავეთ. და რომ სცენა მატე-
რიალურად ფეხზე დადგეს, აუცილებლად საჭიროა
კვირაში იმართებოდეს არა ნაკლებ სამი წარმოდ-
გენისა, რა საკვირველია, გაცილებიც უფრო იაფ
ფასებში, ვიდრე დღეს. წარმოდგენების გაიაფება
ქართულ თეატრისაკენ მიიზიდავს უფრო შეგნებულს
და ხელ-მოკლე ხალხს. მაშინ უნებლიედ ჩვენი სცე-
ნის დანარჩენი ნაკლიც გასწორდება და ქართული
თეატრიც წელში გაიმართება.

მაგრამ რომ საქმე ასე მკვიდრ ნიადაგზე დად-
გეს, ამისთვის აუცილებლივ უნდა გქონდესთ თქვენი

თეატრი. ვისაც თეატრისათვის შენობა რა აქვს, იმას თეატრის ფეხზე დაყენებაც არ შეუძლია. ეს საანბანო ქეშმარიტება სომხებმაც კარგად შეიგნეს და შეუდგნენ საკუთარ შენობის აგებას, თუმცა არტისტიულ თეატრის შენობა მათთვის ყოველთვის ღია იყო. ამასვე ვგრძნობთ დღეს ჩვენც. როგორც გავიგეთ, დეპუტატთა საკრებულო აპირებს ქართულ სცენას კვირაში ერთი დღე დაუთმოს. ცხადია, ამ ერთი დღით არაფერი გამოვა, არც დასი გვეყოლება, არც სასცენო ხელოვნება განვითარდება, ვერც თეატრი შესძლებს შეასრულოს ის დიდი საქმე, რომელიც მას აწევს ჩვენ ტანჯულს სამშობლოს წინაშე. და რადგან ასე უკუღმა მიდის ჩვენი საქმე, სადაც დახმარებას ველოდით, იქ მოწყალებას გვაწვდიან, უმჯობესია საქმისთვის, ჩვენი მომავლისთვის, სამოწყალოდ ხელი არვის გაუწოდოთ და სრულიად გამოვემშვიდობოთ იმ შენობას, რომელსაც რაღაცა ირონიით ქართული თეატრი დაარქვეს. დაე, ქართველმა ხალხმა იცოდეს, რომ მას **თეატრისათვის** ბინა არა აქვს, ათას გაჭირვებას ესეც მიემატოს. ვინ იცის, იქნება შევძლოთ ამ გაჭირვებასაც თავი დავადლოთ და ახლო მომავალში დეპუტატთა საკრებულოს სამოწყალოდ არ გავხედოთ.

უხელოური შეცდომა.

(დასასრული*)

—:—

მანიფესტის § 49-ში აი რა არგუმენტი მოჰყავს იმ აზრის დასამტკიცებლად, რომ პროლეტარს სამშობლო არა აქვს, ან მომავალში მაინც დაეკარგება, რომ პროლეტარი ბურჟუაზიის მსგავსად აღარ არის შეკავშირებული ეროვნებასთანაო. „უკვე თვით ბურჟუაზიის განვითარება, თავისუფალი გაცვლა-გამოცვლა, ბაზრის მსოფლიოდ გარდაქმნა, გაერთფეროვანება მრეწველობითის წარმოებისა და ამისგან გამოწვეულ არსებობის პირობათა, — ყოველივე ესე სპობს ერთა შორის განსხვავებას და მათ შორის ბრძოლასა. — პროლეტარიატის ბატონობა ამ განსხვავებას სრულიად მოსპობს, და შეერთებული მოქმედება პროლეტარიატისა, განათლებულ ქვეყნებსა მაინც, არის უპირველესი პირობა მისი განთავისუფლებისა. — რამდენადაც მოისპობა კაცისაგან კაცის ექსპლოატაცია, იმდენად მოისპობა აგრედვე ექსპლოატაცია ერთისა ერთისაგან. — ერთა ურთი-ერთის მტრო-

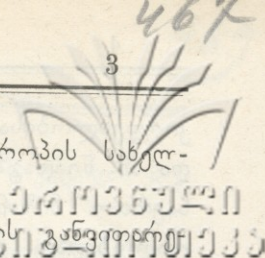
ბა მოისპობა თვით ერთი კლასისა ბრძოლის მოსპობისათანავე“.

სწორედ იმ დროინდელი სოციალისტური აზრის ჩვეულებრივი ნაკვეთია ეს ამონაწერი. არიყვეთ თარი ორიგინალური და ახალი არა უთქვამსთ რა მარქსსა და ენგელსს. ამ „ჩვეულებრივ“ აზრს ეხლაც ათასობით იმეორებს ევროპის მუშა და ინტელიგენტი; დაუფიქრებლად, მაგრამ იქ სამაგიეროდ კი ხნის უარყოფილია ყოველივე ესე პრაქტიკისაგან და აგრეთვე სერიოზული მეცნიერებისაგან, კრიტიკისაგან. ჩვენში კი სერიოზულ კრიტიკაზედ ვინა ჰფიქრობს, — მხოლოდ სხვისაგან ნასესხებ შეცდომებს იმეორებენ და საქმითაც მისდევენ.

მართლაც, ეს ორიოდე ფრაზა თავიდან ბოლომდის შეცდომაა და მასზედ დამყარება მთელი ქვეყნის, ან ქვეყანათა ბედ-იღბალისა უბედურება იქნებოდა, რომ შესაძლებელი იყოს. — შეცდომაა და წინაღმდეგობით აღსავეს ეს ამონაწერი, და აი რატომ.

პირველი ფრაზა, — თავისუფალი გაცვლა-გამოცვლა, მსოფლიო ბაზარი, მრეწველობის განვითარება და გაერთფეროვანება, შექმნა არსებობის ერთსა და იმავე პირობათა და სხვ. ერთა შორის განსხვავებას და ბრძოლასა სპობსო, — არ არის ქეშმარიტება არც ერთის მხრით. იგი პირდაპირი წინაღმდეგია ფაქტებისა, მთელი თანამედროვე ცხოვრების ვითარებისა. — გაცვლა-გამოცვლა ნიშნავს ორ ან მეტ დამოუკიდებელ ერის, ან სახელმწიფოს შორის ეკონომიურ ურთი-ერთობასა, მაშასადამე პირდაპირ იგულისხმებს გამცვლელთა და გამომცვლელთა. რაც მეტია და ძლიერი ეკონომიური ინდივიდუალობა გამცვლელთა და გამომცვლელთ, იმდენად რთულია და ფართოდ დაყენებული ეს გაცვლა-გამოცვლა; წინააღმდეგ, გაცვლა-გამოცვლის სირთულე და გაფართოვება გვაჩვენებს ერთა ანუ სახელმწიფოთა ეკონომიურ სიძლიერეს, ინდივიდუალობის განვითარებას. მაშასადამე გაცვლა-გამოცვლა და მისი განვითარება ვერა სპობს ერთა შორის განსხვავებასა, რადგანაც განმამტკიცებელია მათი ეკონომიური ინდივიდუალობისა. რომელიც თვითოეული ერის საკუთარ სოციალურ მოწესრიგების სფეროში სცხოვრობს და ვითარდება. — მსოფლიო ბაზარი არ არის ერთი საკაცობრიო დაწესებულება, შემაერთებელი ყველა ერისა და სახელმწიფოსი, არამედ ფართო მოედანი ერთა და სახელმწიფოთა კონკურენციისა. კარლ ბიუხერი მართლს ამბობს, — ეგრედ წოდებულ მსოფლიო **მეურნეობას** არავითარი ისეთი თვისება არ გამოუჩენია, რომ იგი ეროვნულ მეურნეობისაგან განირჩეოდესო, და არც ეგრედ წოდებული მსოფლიო ბაზარი მოასწავებს მეურნეობის მსოფლიო ვითარებასაო. მსოფლიო ბაზარზედ ერნი და სახელმწიფოანი იბრძვიან, იმარჯვებენ ურთი-ერთზედ, ხან ამ

*) იხ. „ერი № 9.

ბაზარზედ ბატონობისათვის ომსაც კი უცხადებდენ ურთი-ერთსა, და რამდენადაც ვითარდება კაპიტალიზმი ერთა შორის, იმდენად ეს ბრძოლა, ეს კონკურენცია მწვავეა, იმდენად ერთა შორის ბრძოლა ძლიერია და შეუბრალებელი. ბრძოლა, კონკურენცია, ომი კი აგრეთვე ორ ან მეტ ინდივიდუალობათა შორის შეიძლება და ასეც ხდება ნამდვილად. რაც უფრო ძლიერია ბურჟუაზია ერისა, მისი კაპიტალიზმი,—მით უფრო ძლიერი ეკონომიური ინდივიდუალობაა ერი, უფრო მედგრად მებრძოლი სხვათა წინააღმდეგ. აგრეთვე კონკურენციის ძალით თვითოეულს სურს მეტი ინდივიდუალური სიძლიერე მოიპოვოს სხვის დასამარცხებლად. მაშასადამე ვერც ბურჟუაზიის განვითარება, ვერც მსოფლიო ბაზარი და მსოფლიო კაპიტალიზმი სპობს ერთა შორის განსხვავებას, არამედ უფრო აძლიერებს მათ ეკონომიურ ინდივიდუალობასა. — გაერთფეროვანება მრეწველობისა და მისგან გამოწვეული მსგავსება არსებობის პირობათა აგრეთვე სრულიად ვერა სპობს ვერც ერთა შორის ანტაგონიზმსა და ვერც მათ შორის განსხვავებასა. გაერთფეროვანება მრეწველობისა — წამბაძველობაა, ე. ი. გადმოღება ყველა ერთა მიერ მრეწველობის იმ წესთა, რომელიც უმაღლესია, გაუმჯობესებული და მსოფლიო ბაზარზედ მეტოქეობის აუცილებელი პირობა. მაგრამ ამით ისევე ვერ ისპობა განსხვავება და ანტაგონიზმი, როგორც წიგნის ბეჭდვის გავრცელებით ენები არ მოსპობილა და ზარბაზნების გავრცელებით ომები არ შეწყვეტილა და არ შერიგებულან საბელმწიფოანი. პირიქით,—წიგნის ბეჭდვამ თვითოეულ ენას მისცა საშუალება განვეითარებია მთელი მისი ინდივიდუალური სიძლიერე, აგრეთვე ზარბაზნებმა ნამდვილ ჯოჯოხეთად, უფრო განმანადგურებლად აქცია ომი. აგრეთვე ცხოვრების პირობათა ერთფეროვანება სრულიად ვერა სპობს ვერც ერთი ერის სოციალურ ინდივიდუალობასა, — პირიქით, იგი წყაროა ურთი-ერთისაგან შეძენისა და საკუთარ სიმდიდრის განდიდებისა,—იგი წყაროა აგრეთვე ახალი იდეათა, რომელთაც საუმჯობესოდ უნდა შესცვალონ შინაგანი ცხოვრება ერთა, მაშასადამე მოსპობის მაგიერ კიდევ უფრო უნდა გააძლიერონ მათი სოციალური პიროვნება. საერთოდ წამბაძველობა ვერა სპობს ინდივიდუალობასა და შეიძლება ამ ორი პროცესის ზრდა პარალელურად ხდებოდეს, რასაც ნათლად ვხედავთ ნამდვილად, თუ დავუკვირდებით ერთა განვითარებას განსაკუთრებით მთელი მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში. როდესაც წამბაძველობა ინდივიდუალობასა სპობს,—ეს გადაგვარებაა ხალხისა, მაშასადამე სხვისი კულტურის შეთვისების უნიჭობა, და განა ასეთი რამ ემჩნევა ევროპისა და აზიის ხალხებს? განა იაპონიამ ევროპის კაპიტალიზმისა და კულტურის შეძენით იაპონელობა დაჰკარგა? თუ ინდივიდუალურად გაძლიერ-

და და ხმალსაც. მისწვდა ერთი ევროპის სახელმწიფოს დასამარცხებლად?!..

ეს კიდევ არაფერი: კაპიტალიზმის განვითარების პროცესის მთელს ქვეყანაზედ არ არის პროცესის მისი გაერთიანებისა, არ არის აგრეთვე დაუსრულებელი პროცესის ერთი ერის მიერ მეორეს ეკონომიურად დამონებისა, არამედ იგი არის პროცესის ერთა მიერ ეკონომიურ დამოუკიდებლობის მოპოვებისა. საზღვარი დაედვა ერთა შორის შრომის განაწილებასაც. ეხლა შრომის ინტეგრაციის პროცესის ახასიათებს ერთა ეკონომიურ ცხოვრებასა: უკვე ყოველი ერი სცდილობს საკუთარი წარმოებით დაიკმაყოფილოს ყველა თავისი მოთხოვნილება, როგორც მრეწველობაში, ისე მიწის მეურნეობაში. შინაური ბაზარი თან და თან უფრო დიდ როლს თამაშობს ხალხთა მეურნეობაში, უცხოეთიდან შემოტანილ საქონლის რაოდენობა რელატიურად მცირდება, და ამით რასაკვირველია გარეშე ბაზრის როლიც მცირდება.—როგორც ამბობს კროპოტკინი ინტეგრაცია შრომისა შრომის განაწილების მაგიერ, დეცენტრალიზაცია მრეწველობისა, — აი ორი მოვლენა, რომელიც მოასწავებს ერთა ეკონომიურ ინდივიდუალობის განვითარებას, და არა მათ შორის განსხვავებათა მოსპობას.

და განა მართო ეკონომიურ მოქმედებაში ეტყობათ ერებს ასეთი ზრდა ინდივიდუალობისა? — ყოველ კულტურულ დარგში: ლიტერატურაში, ხელოვნებაში, მეცნიერებაში, — ყოველისფერში სცდილობს თვითოეული ერი ორიგინალური რამ შექმნას, თუმცა ამავე დროს სხვისი შემოქმედებითაც სარგებლობს, ითვისებს სხვისი შემოქმედების ნაყოფსა. და ეს ორი პროცესის შემოქმედებისა და წამბაძველობისა ურთი-ერთის წინააღმდეგობა კი არა, ურთი-ერთის დამატებაა, აგრეთვე წყარო ურთი-ერთისა.

მართალია, პროლეტარიატის შეერთებულ ძალას შეუძლია მოსპოს ანტაგონიზმი ერთა შორის, მაგრამ ანტაგონიზმისა და განსხვავების, ინდივიდუალობის მოსპობა ერთი და იგივე არ არის. როდესაც მარქსი და ენგელსი ამ შეცდომას სჩადიან, — მათ ეს არ უბატობათ. მართალია, შეიძლება ერთა წინააღმდეგობა მოისპოს კლასთა წინააღმდეგობის მოსპობისათანავე, მაგრამ ამით ერი არ ისპობა. და როდესაც მარქსი და ენგელსი ამ შეცდომას სჩადიან, — აქვთ დაუფიქრებელი მსჯდელობა გამოუღდისთ. — მართლაც, თვით სიტყვა — მოსპობა ერთა შორის მტრობისა და დამკვიდრება **სოლიდარობისა** გულისხმობს წინ-და-წინვე ერის არსებობის განგრძობასა, რადგანაც მტრობის მსგავსად სოლიდარობაც შესაძლებელია ორ ან მეტ ინდივიდის შორის. ხოლო სოლიდარობა გულისხმობს ურთი-ერთის უფლებასა, ურთი-ერთისადმი ვალდებულებათა აღსარებასა, ურთი-ერთის დამო-

კიუდებლობისა და თავისუფლების პატივისცემასა, და ამ ნიადაგზედ განამტკიცებს ძმურს კავშირს საერთო მიზანთა მისაღწევად. მაშასადამე იგი **აუცილებლად** გულისხმობს სოციალიზმის დროსაც ურთი-ერთის ეროვნებისა და სამშობლოს აღსარებასა და პატივისცემასა.

სოციალიზმის დროს ერი არ ისპობა, არამედ ისპობა საერთაშორისო მტრობა და ნაცვლად მყარდება საერთაშორისო ძმობა. და როდესაც მარქსი ამ მტრობის მოსპობასა და მსგავსებათა მოსპობას ერთმანეთში არღვევს, თანაც **ერთა სოლიდარობაზედ** ლაპარაკობს, — თვითვე ებმება თავისდა შეუმჩნეველად ისეთ წინააღმდეგობაში, რომელიც ეხლა თვალსაჩინოა, მაშინდელ დროს კი იქნებ გატაცებულით ვერ დაენახათ.

ყოველივე ამას რომ თავი დავანებოთ, ისიც ვსთქვათ, — ვინ იცის, თვით სოციალიზმის დროსაც მოისპობა მტრობა და მეტოქეობა ერთა შორის? — არც ამისი თქმა შეიძლება ეხლა დანამდვილებით. ბევრი რამ გვაფიქრებინებს, რომ მომავალშიც მოსალოდნელია ერთა მეტოქეობა. მაგრამ აქ ამაზედ არ ვილაპარაკებთ.

აი რა უბედური შეცდომის მსხვერპლნი ვხდებით დღეს. სადაც ეს შეცდომა პირველად ჭეშმარიტებად და დოგმად აღიარეს — იქ ეხლა მას გასავალი აღარა აქვს, პრაქტიკულ ცხოვრებაში მაინც. ჩვენში კი „ხალხის წინამძღოლნი“ ამ ძველი ამბებით უჭედენ ხალხს ყურს და ბედნიერების წყაროდ, უმაღლეს იდეად აჩვენებენ მასა. ხალხიც, გულ-უბრყვილო და შეუგნებელე ხალხიც უჯერებს ამ საექვო ქუისა და ზერელი გრძნობის წინასწარმეტყველებსა.

მაგრამ თუ ხალხს ინსტინქტი მაინც მოეპოვება თვის დაცვისა მალე იგრძნობს, რომ თვით სიცოცხლელე, სიცოცხლის ხანგრძლივობის მარადისობაა ერთი უდიდესი იდეალი ყოველი ინდივიდისა. ეს სურვილია უდიდესი გამოჩენა მისი სულიერდ ენერჯისა. ეს იდეალი, ეს სურვილი ყოველი სოციალური პიროვნებისა უნდა იყოს კერძოდ ყოველი ერისაც. თუ სოციალიზმი მისთვის საიქიო არ არის, — იგი ამას

მიხედება და ტერიტორიასაც დაიცავს, სამშობლოსაც შეიყვარებს და თავისთვის შეინარჩუნებს, რომ თავისი შემოქმედებით ღირსი ცხოვრებისა, მომავალ საზოგადოების წევრობისა. თუ კი მას აწმყოში თავის დაცვა არ უნდა და სხვას დაუთმო ადგილი მომავალ სოციალიზმის იმედით, — დარწმუნდეს, რომ მომავალი სოციალიზმის ნაყოფს ეს „სხვა“ მოსწყვეტს და მას არც კი მოიგონებს. ტყუილია, რომ სოციალიზმის დროს სამშობლო და ერი აღარ იქმნებო. — იქმნება და არც შეიძლება რომ არ იყოს. არავითარი ამის წინააღმდეგი საბუთი არ არის — სხვა დაიმკვიდრებს სოციალიზმს ჩვენი ხალხის სამშობლოში, და არ ვიცი, — შეიძლება ჩვენს ხალხს სიკვდილის შემდეგ სულიერი ცხოვრებაც სწამს სოციალიზმის საიქიოში, მაგრამ ეს როგორღაც მათ წინამძღოლთა „მატერიალიზმსაც“ ეწინააღმდეგება და რაღაც უცნაური რწმენაც არის რაღაც უცნაური საიქიო ცხოვრებისა.

პროლეტარი იქმნება თუ სხვა რომელიმე ეროვნული ელემენტი, — დაიცვას და უყვარდეს თავისი ერი, მიწა-წყალი, სამშობლო, თორემ ეხლა ისეთი ძლიერნი სოციალურნი პიროვნებანი იბრძვიან და აცამტვერებენ ურთი-ერთსა, რომ სიბრალული არ არის, რე არც საუკუნეთა შემდეგ, სოციალიზმის განხორციელებამდისაც არ იქნება. ამ სამოთხის მიწად დამკვიდრებამდის კი სამშობლოს უარ-მყოფელნი ათასჯერ მოასწრებენ „აბრაამის წიალთა შინა“ გადასახლებას. იქ კი, ვგონებ, სოციალიზმს ვერა ნახავენ, რადგანაც სოციალიზმი ჩვენ ცოდვილ დედამიწაზედ უნდა განხორციელდეს თვითოველი ერი-სათვის, მის საკუთარ **სამშობლოში**.

სოციალიზმი მართლაც ტუტუტათა სათრეველი რე. სამასხარო რამ ხომ არ არის, რომ მისი სახელით მთელს ერს ურჩევდეს რამდენიმე წერა-კითხვის არა მკოდნე ბიჭი სამშობლოს დაკარგვასა, — მანიფესტის მე §-49 ძალითა, ისიც ყალბად გაგებულ მუხლის ძალითა!...

ალაროდელი.

დ ა მ ნ ა შ ა ვ ე

ურწმუნო, უნდო, გაქსუებულ — გზა-აბნეული,
 გაუხარელი, მონა მხდალი, სასო მიხდილი;
 ცხოვრების გერი, მარტოთ მყოფი, დაობლებული,
 ქვეყნისა ბარგი, მეტი ხორცი, უძღები შვილი —

რად მშვა ბუნებამ? რა გადმოცა? რისთვის იშრომა?
 რა ჰქონდა მიზნად, რად დამბადა ეულად, ობლად?
 ან დედამ გაზრდა რად იზრუნა, რად მოინდომა? —
 ნუ თუ ვერ მიხვდნენ, რომ მეტი ვარ მე ამა სოფლად?!

მოგკვდე — ვინ მიგლოვს? სატრფო, ძმა თუ დედა-მშობელი?!
 ეს კი მწამს, მჯერა, რომ შავს მიწას გაუხარდება,
 ვიცი, უკვალოდ აღიგვება ჩემი სახელი,
 და ჩემთან ერთად ღრმად ჩაკვდება ჩემი ხსენება.

ი. გრიშაშვილი.

მასწავლებელი მწარედ ქვითინებდა....

(ბიბლიურ ჰანგზე)

—:—

გაზაფხულის მზეს ის იყო მთის წვეროდან თავი ამოეყო და გამაცოცხლებელ სხივებით ცას და დედამიწას აბრწყინებდა.

ზეთის ხილის მთის ტყე ახლად გადაშლილ ყვავილებით მორთულ-მოკაზმული, მალა კორდიდან ძირს ველ-მინდვრებს ამაყად გადმოსქეროდა და სიამოვნების ნიშნად შრიალებდა, მედიდურად კაპწიაობდა.

ნელი, წყნარი ნიავე სამურად დასისინებდა, ხის ფოთოლს ნაზად აშრიალებდა, მტვერს აცლიდა, ფუჩქნიდა და სასალოდ აფაქიზებდა.

ფრინველთა სტვენა, გალობა, მოუსვენარი ფრენა-ფრთხილი არე-მარეს სიცოცხლეს ჰფენდა და უზენაესის დიდებას გულს უნერგავდა.

ტყის ხმაურობა, ფრინველთა ყვირილი მსწრაფ-ლივ მიუყრდა და არე-მარე რალაც მიზეზით დუმილს მიეცა....

მთის მალლობიდან, მომავალ გზაზე დიდი წინასწარმეტყველი სახედრით იერუსალიმის ქალაქისაკენ ჩაფიქრებული ეშურებოდა;

ქალი თუ კაცი, დიდი-პატარა, ხალხი მრავალი გარს ეხვევოდა და სიხარულით აღტაცებული ზოგი ხის ტოტებს, ზოგიც ტანთ-საცმელს სახედარს ფეხქვეშ მსწრაფლივ უფენდა, ზოგი კი მუხლ-მოდრეკილი დიდ მასწავლებელს თავყანსა სცემდა.

მოწმენდილ ცაზე მზე ანათებდა, და მიყუჟული ტყის არე-მარე კვლავ მასწავლებელს ელიმებოდა.

ხალხი ერთთავად ყრიამულობდა და ტკბილი გალობით ქრისტეს ამკობდა:

„ოსანა!... კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა!...“

„კურთხეულ არს ხელმწიფე ისრაილისა“!... ერთხმად შესძახოდა დიდი-პატარა და მოწიწებით უკან მისდევდა....

ხალხი, დიდით პატარამდის, დარწმუნებული იყო, რომ დიდი მასწავლებელი იერუსალიმში თავის თავს ხელმწიფედ გამოაცხადებდა, ამიტომ ყველა მხიარულობდა, მასწავლებელს თანაუგრძნობდა და თან გამარჯვებას გულით უძღვნიდა....

მოციქულნი კი მწარედ დაღონებულნი მისდევდნენ და თავის მასწავლებელს ნაღვლიანად თვალს ადევნებდნენ.

იესო, რალაც ფიქრით მოცული, მზით გაბრწყინებულ იერუსალიმის ქალაქს გასცქეროდა, ნაბიჯს უმატებდა და მიეშურებოდა იქით, სადაც მას

ბევრი მტერი ელოდა, მის ტანჯვა-სტკბობას ვერ უტყუებდა... ლით ცდილობდა!...

რამ დაფიქრა ასე მწარედ მასწავლებელი?

მას თვალწინ უდგა მომავალი ტანჯვა-ვაება და ყურს უჭედავდა გამხეცებულ ბრბოს ძახილი: „ჯვარს აცვით“, რომელიც დღეს მას ლმობიერად თავყანსა სცემდა!... ნათლად იდგენდა გოლგოთის მთას ჯვარით ამართულს და ზედ თავის თავს ნავემ-ნაცემს მაგრად მილურსმულს....

სისხლით შეღებილს გოლგოთის ჯვარს და იერუსალიმის მთლად დანგრევას ცხადად ხედავდა, ამიტომაც გულ მოკლული მწარედ სტიროდა.... ქვითინებდა....

მას თავში განუწყვეტლივ უტრიალებდა მწვანე-ლვებელთა შეუბრალებელი ცეცხლში დაწვა-დადაგვა, თავმოყვარეობის შელახვა, გაბრწყნა-გაწბილება, დაუსრულებელი ტანჯვა, უმანკო სისხლის დაღვრა იმ პირთა, რომლებიც დაბრმავებულ კაცობრიობას სიმართლეს, ერთობას და თავისუფლებას უმზადებდნენ....

მასწავლებელი მწარედ ქვითინებდა...

თან და თან იერუსალიმს უახლოვდებოდა, საიდანაც ხალხის ბრბო იესოს წინ მიეკვება და „ოსანა“-ს ძახილს საზღვარი აღარ ჰქონდა.

ფარისევლები გადუღგნენ წინ იესოს და უთხრეს:

„მასწავლებელო, უბრძანე ხალხს, რომ გაჩუმდეს!“ თან გაჯავრებით ხალხისკენ ხელებს იშვერდენ.

ქრისტემ მრისხანედ გადახედა ქალაქის მმართველთ, გაიძვერა ფარისევლებს და მკვახედ უპასუხა:

„როდესაც ისინი გაჩუმდებიან, მაშინ ქვები ალაღადდებიან!“

გ. მოუსვენარიძე.

კომეტები

ანუ

(კუდიანი ვარსკვლავები)

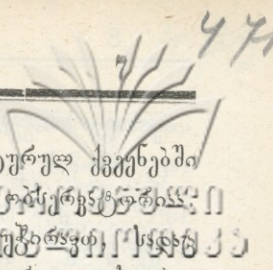
ცოტა რამ კომეტაზედ საზოგადოდ: მათი მოძრაობის კანონები; ფიზიკური შედგენილება; კუდის გაჩენა; პერიოდული კომეტები; მათი ძებნა; წრევანდელი კომეტა ჰალეი; მისი დედამიწასთან შეხვედრა; შედეგი. —

—:—

ამ ბოლო დრას ბევრს დაზარავდა კომეტაზედ, რადგანაც ერთი მათგანი მომავალ მაისის ზარველ რიც-

ხვებში ხვეს ზღანეტას უნდა ესტუმროს. ძველი დროიდან კუდიან ვარსკვლავი ხალხში ცრუმორწმუნების გამოწვევი იყო; უფვე უბედურობას მას აწერდენ, როცა ის დრო-გამოშვებით ხვეს ცის სივრცეზედ გამოჩნდებოდა ხალხი; ამხარო ცრუმორწმუნება გასაკვირვებელი არ იყო იმ დროს, როცა არავითარი წარმოდგენა არ ქონდათ ამ საიდუმლო მნათობზედ; მხოლოდ ტელესკოპის და სპეკტროსკოპის განვითარების შემდეგ შესაძლებელი შეიქნა გაკვივო, რას წარმოადგენდა ეს უცნაური მნათობი; საიდან გამოდის, საით მიდის და რა კანონებს ექვემდებარება ის; მეოვრამეტე საუკუნის ბოლოდან დაწვებული ექსპერიმენტალურ მეცნიერების (ფიზიკა-ქიმიის) განვითარებამ დიდად ხელი შეუწყო ასტრონომიის განვითარებასაც; მართალია კიდევ ბევრია გასაკეთებელი ამ მეცნიერების დარგში, მაგრამ იმითაც, რაც ამდენს ხანს გაკეთებულა, საშალებს მოგვეცა გაკვივო ბევრი ბუნების საიდუმლოება და ცოტად თუ ბევრად დაგვიძლია ხვენი საუკუნეებით შექნილი ცრუმორწმუნება. — ამ ორი-სამი საუკუნის წინ ასტრონომიას ასტროლოგიას ეძახდენ; ეს უკანასკნელი დასავლეთ ევროპაში არაბებმა შემოიტანეს; მაშინდელი ძლიერი კათოლიკური სამღვდლოება დაეპატრონა ამ მეცნიერებას და ხალხში ცრუმორწმუნების გასავრცელებელ იარაღად გამოიყენა, მაგრამ კომპენიკმა, გალილეიმ და შემდეგ ნიუტონმა დიდის ბრძოლის შემდეგ კათოლიკურ სამღვდლოებასთან მტკიცე საფუძველი დაუდგეს თანამედროვე ასტრონომიის განვითარებას; დღეს ეს მეცნიერება ხალხის ცრუმორწმუნების გასავრცელებლად კი არა, მის გონების ასამაღლებლად გამოიყენებულია. — კომპენიკამდის ხვენი სამყაროს ცენტრად ღდა მიწა ითვლებოდა. დიდი ბრძოლა დასჭირდათ კომპენიკს და გალილეის დამტკიცებით, რომ ხვენი სამყაროს ცენტრად ღდა მიწა კი არა, უფლის შემდეგული და თვითმხერობელი მზეა, რომლის გარემოც ღდა-მიწა ისე ტრიალებს, როგორც სხვა ზღანეტები და კომეტები. — ნიუტონმა და მის წინ კვლერმა გამანახეს ამ მნათობთა მოძრაობის კანონები და ამხარად საშალებს მიეცა თანამედროვე კაცობრიობას შედარებით სრული და ჭეშმარიტი წარმოდგენა იქონიოს მსოფლიოს შედგენილობაზედ და მისს განიხილაზედ. — კომეტებიც ხვენი მზის სისტემას ეკუთვნიან; ისინიც მსოფლიო მიმზიდველობის კანონს ექვემდებარებიან. ისინი სამყაროს განუხმებელ სივრცეიდან ხვენ მზისაკენ მოემურობიან; მათი რიცხვი იმდენია, რამდენიც წყაღში თევზი, როგორც დიდებულმა კვლერმა სთქვა, მაგრამ უველა კომეტას ვერ ვამხნევო უბრალო თვლით, ზოგიც კიდევ ისე შერს არის ხვენი მზის სისტემაზედ, რომ გაუმჭობესებულ ტელესკოპითაც ძნელია მათი დანახვა. — კომეტები, როგორც ზღანეტები, მსოფლიო მიმზიდველობის კანონის ძლით მზის გარემოც ტრიალებენ (და მასთან თავისი დერძის გარემოცაც). იმ ზღანს, რომელზედაც ხდება მათი მზის გარემოც ტრიალი, ორბიტას ეძახიან. — ზღანეტების ორბიტა უფველთვის ელიპსია (მოკრძე მრგვალი ხაზი).

კომეტების ორბიტების გამანგარიშებამ დაამტკიცა, რომ მათი ორბიტა სამი ფორმისაა: ელიპსისა, პარაბოლისა და ჰიპერბოლის; როცა ორბიტა ელიპსისაა კომეტას პერიოდულს უწოდებენ; ისინი უფველთვის მზის გარემოც ტრიალებენ, როგორც ზღანეტები, და განსხვავრულ დროს მოგვევლინიან ხალხი; ასეთ პერიოდულ კომეტას ეკუთვნიან წრეწარდელი კომეტა ჰალეი, რომელზედაც ქვემოც გვექნება ლაზარაკი; როცა კომეტებს ჰარაბოლური და ჰიპერბოლური ორბიტები აქვთ, ისინი ერთხელ მხოლოდ გამოჩნდებიან მზის სიახლოვეს და შემდეგ სამუდამოდ იკარგებიან სამყაროს წიაღში. — კომეტების ელიპსები მით განიხივიან ზღანეტებისაგან, რომ ძალიან გრძელი და ვიწრო ფორმისანი არიან; კომეტების ორბიტებს ორი დირს-დღისნიშნავი ალაგი აქვთ: მზესთან უახლოვეს ალაგს პერიპელიას უწოდებენ; მზისგან უშორეს ალაგს აფელიას; როცა კომეტა პერიპელიას (მზის უახლოვეს ალაგში), ის დიდის სიჩქარით მიისწრაფება წინ. აფელიაში კი (მზისგან უშორეს ალაგში) ის ძლიერ ზანტად დადის; ამამიდაც სჩანს მზის გავლენა კომეტაზედ. — უველა კომეტაში სამს უმთავრესს ნაწილს ვამხნევო: გული, რომელიც კანცენტრიულ მასას წარმოადგენს და რამდენად კომეტა მზეს უახლოვდება, იმდენად მისი გული იკუმშება და ბრწინვალუ სხეს ღებულობს; თავი, რომელიც ბურუსისაგან შესდგება და კომეტას გულს გარემოც შემოხვეული აქვს; მზის ახლოს ეს თავი იშლება, ფართოვდება; — კული მზის სიახლოვეს ჩნდება. რამდენად კომეტა მზეს უახლოვდება, იმდენად ის კული თან და თან გრძელდება და ბრწინვალდება. — როცა კომეტა მზეს შორდება გული იშლება, ბრწინვალდებას კარგავს, კუდიც თანდათან მოკლდება და რამდენიმე ხნის შემდეგ კომეტა ხვენი ჰიპერბოლიდან სულ იკარგება. — ამხარად კომეტის ფორმა მზისგან არის დამკვიდებული და რადგანც უველა კომეტებს ერთხარო ფიზიკური შედგენილება არ აქვთ და მზეზედაც ერთხარად არ არიან დამორებულნი, მათი ფორმაც სხვა და სხვანაირია მზესთან მიახლოებისას. — კომეტის ფიზიკურ შედგენილებაზედ ბევრი ჰიპოტეზაა ერთი მეორის წინააღმდეგო; მათი არამატერიალური შედგენილება დღეს უსაფუძვლოდ მიანხიანთ, რადგანც სპეკტრალურმა ანალიზმა დაამტკიცა სრულიად წინააღმდეგო; აგრეთვე კომეტები ან უკეთ რომ ვსთქვათ მათი უმთავრესი ნაწილი, გული, არ შესდგება გაზისგან, არც თხელი ნივთიერებისგან, როგორც ზოგიერთები ამტკიცებენ, რადგანც ვარსკვლავების სინათლე, რომელიც თავისუფლად გამოსჩანს კომეტების გულიდან, არ იღუნება, არავითარი რეფრაქცია არ ხდება კომეტების გულში. — ამხარად ის აზრია უფრო გავრცელებულია, რომ კომეტები მაგარი ნივთიერებისგან შესდგება; იტალიელი ასტრონომის სკიაპარელის აზრით; კომეტები, როგორც მოწვევტილი ვარსკვლავები და მეტეორიტები მაგარი ზარტიკულებიდან (ნაწილებიდან) შესდგება; ზარტიკულები დიდის სიჩქარით გზაში ერთმანერთს ეჯახება, ცხელდება და აქედან კომეტის გული ბრწინვალუ ფერს

დებულობს. — ფრანგი ასტრონომი აბე მორე (ბრუის ობსერვატორიის ცნობილი დირექტორი) ამბობს, რომ კომეტები მკარ ნივთიერებისგან შესდგება, მხოლოდ ეს ნივთიერება მკვრივ მასას არ წარმოადგენს, არამედ კონგლომერატებს; ამ კონგლომერატების გარეშე შემოხვეულია ჰიდროკარბოული გაზი (ეს გაზი უმთავრესად წყალმბადისგან (H) და ნახშირმბადისგან (C) შესდგება), როგორც სპეკტრალურმა ანალიზმა დაამტკიცა. მზის რადიოაქტიური ძალის ზედ გავლენით გაზის სხვევი ბრწყინვალე ფერს იღებს. — უფრო გავრცელებულია ის აზრი, რომ კუდიც თვით კომეტას გულისაგან წმინდაა; მაშასადამე კუდიც კონგლომერატებისგან შესდგება, რომელთაც გარეშე შემოხვეულია ახვევია; მხოლოდ კუდი კონგლომერატები ერთმანეთზე დიდ მანძილზე არიან დაშორებულნი, აქ მასის სხვაგვარად ბევრად უფრო თხელია, ვიდრე გულში. რა მიზეზით წმინდაა კუდი? ეს მიზეზი თვით მზის ფიზიკურ თვისებებში უნდა ვეძიოთ — ჩვენ ვიცით, რომ უფრო ელექტრომაგნიტს ორი ზოლისა აქვს: ზოტიური და ნეკტიური. კუდი წმინდაა მაშინვე, როცა კომეტა მზეს უხლოვდება; თუ კომეტის ახლოს მზის სხივები ელექტრომაგნიტურ ძალას შეიცავს, ის იზიდავს კომეტის ელექტრომაგნიტურს, — ნეკტიურს კი ისვრის შორს. აქედან ზარტიკულები დიდის სიჩქარით ვარდება სივრცეში, ეს ზარტიკულები გზაზე კიდევ ერთი მეორეს ხვდება, ეს ხეუბნება და ძლიერ ცხელდება (სკიაზირების თეორია). ამას თუ დაუმტკიცებთ კიდევ აბე მორეს თეორიას, რომ კონგლომერატების შემოხვეულია გაზზედ მოქმედებს მზის რადიოაქტიური ძალა, ცხელი იქნება, თუ რისთვისაა კომეტის კუდი ასე ბრწყინვალე. — აქედან ცხადია ისიც, რომ კომეტის კუდი მზის წინააღმდეგ და დედამიწის ორბიტასკენ არის მიშვერილი. როგორც სპეკტრალურმა ანალიზმა დაამტკიცა, კომეტებიც თითქმის იმავე ელემენტებისგან შესდგება, როგორც სხვა მნათობები, მხოლოდ სხვადასხვა კომეტები ერთი და იმავე ელემენტებისგან არ შესდგება და მათი ფორმა, ფიზიკური და კოსმიური მოვლენებიც სხვა და სხვანაირია. — ცნობილი ასტრონომი ფლამარონი ამბობს, რომ კომეტები მზის ამონახეთქი ზროდუქტებიდან გაჩნდნენ; შედეგად ფიზიკურს არენიუსის აზრით ისინი მზის გარეგანი რგოლის ნაწილებისგან არიან შედგენილნი — ასე თუ ისე, ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კომეტები იმავე კანონების ზედგავლენით გაჩნდნენ, როგორც სხვა მნათობები.

კომეტების კუდები სმანარი ტიპისაა, როგორც რუსმა ასტრონომმა ბრედინინმა დაამტკიცა; როცა კუდი სწორია, ის უმეტეს ნაწილად მსუბუქი ელემენტებისგან შესდგება, როგორც მაგ. ჰელიუმი და წყალმბადი; მეორე ტიპის კუდი ფართე და ცოტათ გადუნულია, მაშინ ის უფრო მძიმე ელემენტებისგან შესდგება: ჰიდროკარბოიდები (წყალმბადისა და ნახშირმბადის), ნატრი, აზოტი, ციანი და სხვა; მესამე ტიპის კუდი ძირითად გადუნულია — უმეტეს ნაწილად რკინისაგან შესდგება. — სპეკტრალურმა ანალიზმა არა ერთხელ დაამტკიცა ბრედინინის აზრი. — როგორც ხდება

კომეტების ძებნა? ამ უმად უფრო კულტურულ ქვეყნებში არამც თუ თითო, არამედ რამდენიმე ასტრონომი ამ მხრით ამერიკელებს სხვათა ალგებრულ მანერებზე ბევრი მდიდრულად მოწოდებული ობსერვატორიას და ასტრონომიულა დაკვირვების ძირითად განვითარებულია. — კომეტების მიძებნელებს სხვანაირად კომეტების „მოხადირების“ ეძიებენ; მათი აზრით ცოტად თუ ბევრად განსხვავდება ჩვეულებრივ ტელესკოპისგან; უმთავროდ ამჟამად ასტრონომი ამ აზრით ათვალისკვამის ცის თაღს მანამდის, სანამ სექსუო სავანს არ შეამჩნევს ცაზე; ამანარი სექსუო რამ ბურუსიანი ლაქაა, რომელთა რიცხვი ცაზედ ბევრია, მხოლოდ იგი უმოძრაოა; კომეტა-კი მოძრაოა. — რამდენიმე საათის დაკვირვების შემდეგ, თუ ლაქამ ალგებრულად, ასტრონომი რწმუნდება, რომ ახალი კომეტაა და მაშინვე სხვათა ინსტრუმენტებით და ტელესკოპით მეტის სისწორით აღნიშნავს ცაზედ და ცის რუქაზედ კომეტის მდებარეობას, ამასთანავე აგზავნის ტელეგრამას ცენტრალურ ასტრონომიულ დაწესებულებაში, რომელიც კილშია (კერმანია) მოთავსებულია, აქედან ტელეგრამები ეგზავნებათ უფრო ქვეყნის ობსერვატორიებს და უფრო ასტრონომები თვალყურს ადევნებენ კომეტის მოძრაობას და იკვლევენ მის ორბიტას. — ასეთი ინტერნაციონალური ორგანიზაცია ადვილად ხდის რამდენიმე საათში მთელ ქვეყნას ეუწყოს ახალი კომეტის აღმოჩენა; კომეტას ერქმევა იმ ასტრონომის სახელი, ვინც პირველად აღმოაჩინა ის ცაზედ — მაგ. წარსულ ანვარში იაპონიის ობსერვატორიაში (სამხრეთ აფრიკაში) ორმა ინგლისელმა ასტრონომმა აღმოაჩინეს სულ ახალი კომეტა; მას უთუოდ ერთი რომელიმე ამ ასტრონომის სახელს დაარქმევენ. — ამ უმად ეს კომეტა ჩვენს მზის სისტემას უკვე შორდება და ჩვენ მასზედ არ შეჩვენდებათ. ჩვენ უფრო გვანტერესებს მეორე კომეტა, რომელსაც მასში მოკვლით; ეს უკანასკნელი მათემატიკურის სისწორით არის შესწავლილი. — ის პერიოდულ კომეტების ჯგუფს ეკუთვნის; ასტრონომების გამოკვლევათ ეს კომეტა ორჯერ გამოჩენილას ქრისტეს დაბადებამდის და 24-ჯერ ქრისტეს დაბადების შემდეგ; უკანასკნელ დროს 1835 წელს გამოჩნდა, იმის წინ 1758 წელში და ამანარიდ უფრო 75 წელს ერთხელ გვესტუმრება ხოლმე. — 1682 წელში, როცა ეს კომეტა ერთხელ კიდევ გამოჩნდა ევროპაში, პირველად ინგლისელმა ასტრონომმა ჰალეიმ ისარგებლა ნიუტონის მეთოდით და შეისწავლა მისი ორბიტა; მან შეადარა იგი სხვა წინანდელ კომეტებს და ნახსრული მსგავსება ამ კომეტასა და იმ კომეტებს შორის, რომელნიც 1607 და 1531 წლებში გამოჩენილან. აქედან მან დაასკვნა, რომ იგივე კომეტა 1758 წელში კიდევ უნდა გამოჩნდესო. მართალია, ჰალების არ დასცალდა, ის 1742 წელს გარდაიცვალა, მაგრამ მისმა შთამომავლობამ დაინახა მისი წინასწარმეტყველების ჭეშმარიტება, როცა 1758 წელს უფროსათვის გასაკვირვებლად გამოჩნდა ეს კომეტა. — ამ წელს პირველად ერთმა გერმანელმა გლეხმა ზალიხმა შეამჩნია ის ცაზედ; აქედან დამტკიცდა, რომ ეს კომეტა პერიოდულია; გლეხს ზალიხს

თავისივე სოფელში ძეგლი აუბეს, კომეტას კი უკვდავი ასტრონომის ჭაღვის სახელი უწოდეს; შემდეგ 1835 წელს და ეხლაც ამ წელიწადს ეს კომეტა ხელახლავ დაუბრუნდება ჩვენ მზის სისტემას; შემდეგ 1985 წელს კიდევ მოველინება, მაგრამ ბევრი ჩვენთვის მის გვლავ ვეღარ იხილავს. — კომეტა ჭაღვის ობიექტი გრძელი და ვიწრო ელიპსია, როგორც საზოგადოდ ყველა პერიოდულ კომეტებისა; შემოვსახოთ ქადაღდად წრესი; შუაში (ნუტრში) წარმოადგინათ მზე; წრე ჩვენი ზღანეტის (დედა - მიწის) ობიექტი იყოს; კომეტა მადის ზევიდან მარჯვნივ; ის თანდათან უახლოვდება ჩვენს მზის სისტემას. 25 თებერვალს მან გადასჭრა დედამიწის ობიექტი; 7 აპრილს ის პერიპელიონში იქნება (სამხრეთით), ე. ი. მზეზედ უახლოვებს ადგას. — 5 მაისს დედამიწისთან სულ ახლო მანძილს დაიჭრის. ამ დროს დედამიწა, კომეტის თავი და მზე ერთ სწორ ხაზზედ იქნება; 17 მაისს ის ხელახლავ გადასჭრის ჩვენს ზღანეტის ობიექტს (ამჟამად მარცხნივ) და შემდეგ თან-და-თან დაშორდება ჩვენ მზის სისტემას; მარტის პირველ რიცხვებამდის ის მოჩანდა სლამობობით მზის ჩასვლისას დასავლეთით; მარტის ხახვარში ის მზის სხივებში დაიმაღლა და არა სჩანდა; მარტის ბოლოს და თითქმის მთელ აპრილის განმავლობაში შესაძლებელი იქნება მისი დახახვა აღმოსავლეთით განთიადისას; 7 აპრილიდან მაინც ის მზის ახლას იქნება; თანდათან ბრწყინვალე იქნება, ასე რომ ადგომას ცინკარზედ საუცხოვო სანახაობა იქნება; მაისის პირველ რიცხვებში, როცა ის იქნება მზის და დედამიწას შუა, გვლავ მზის სხივებში დაიმაღლება და შეუძლებელი იქნება მისი დახახვა, მხოლოდ 7 მაისიდან ის ხელახლავ გამოჩნდება სლამობობით დასავლეთით. — შემდეგ კი სულ გაქრება ჩვენი მზის სისტემიდან, რომ შემდეგ კიდევ მოველინოს მის 75 წლის შემდეგ, ე. ი. 1985 წელს. — კრიტიკული მომენტია, თუ შეიძლება ასე ვსთქვათ, 5 მაისს იქნება, როცა კომეტა დედამიწის უახლოვებს მანძილზედ იქნება. ასტრონომების გამოანკარიშებით ამ დროს მისი კუდი დაახლოვებით 26 მილიონი კილომეტრის (ვერსის) სიგრძის იქნება; ასე რომ შეიძლება ჩვენი ზღანეტა მართლაც გაქვიოს ამ კუდში, მაგრამ განა აქედან მას რაიმე საფრთხე მოელოს? სრულიადაც არაფერი. — მართლაც კომეტას და მისი კუდის ფიზიკა-ქიმიურს შედგენილებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ შემთხვევაში: მართლაც, თუ კომეტა ციანიურ გაზისგან და ნახშირმადისგან შესდგება უმეტეს ნაწილად, ეს გაზები ძრიელ მავნებელია და შეიძლება ჩვენი ატმოსფერო მოიშინამოს, მაგრამ ბუნების ეფლად-შემდეგული ძალა ინახავს ჩვენს სამყაროს გამონახას: კუდში, როგორც ზევით ვსთქვით, ყველა ელემენტები შეტის შეტად თხლად, ასე რომ ჩვენი ატმოსფეროს მოსახლავად მისი გაზები საკმარისი არ იქნება არასოდეს. იყო ისეთი შემთხვევები, როგორც მაგ. 1819 და 1861 წლებში, როცა დედამიწა ჩაეფლავ კომეტის კუდში, მაგრამ შედეგად უმშვენერესი სურათი: ცის თადის განათება მოჭვევა. — 1885 წელს ერთი კომეტა ზღანეტა იუპი-

ტერს მოხვდა, მაგრამ დაზიანდა თვით კომეტა და არა დევი იუპიტერი; 1872 წელსაც კომეტა ბიელა მოხვდა დედამიწას, მაგრამ თვით კომეტა მტვრად დაიშალა მიწის კი არაფერი დაშავებია. — წელსაც დასწვნივს შემდეგ ვსთქვათ, რომ ამხედ შეტი უბედურება არაფერი იქნება. — აპრილის ბოლოს და მაისის დასწვისში კოსმიურ მოვლენათა ცქერით დავსტებებით; შეიძლება ჩვენს მეტეოროლოგიაში რამე ცვლილებები მოხდეს, მაგრამ მეტეოროლოგიური მოვლენები (წვიმა, სიციხე და სხვა..) ზოგჯერ თუ მავნებელია, ზოგჯერ სასარგებლოა. ბუნებას არ უყვარს უნივერსალური კატაკლიზმები; სამყაროს გაჩენა და მისი განვითარების ევოლუციის ნათლად ჭეოფენ ამას. — დამიანის ბასრი გონება სამყაროს განუზომელ სივრცეში და დროში ბუნების ბევრ საიდუმლოებას მისწვდა და მათი შეურყეველი და უტყუარი კანონები გამოჩინა; მისი მახვილი გონება აქ ვერ შეჩერდება და თავისივე შექმნილი მეთოდით არა ერთხელ დაგვანახებს კიდევ ბუნების სასწაულებს; ცრუმორწმუნეობით კი არა, მეცნიერულ კვლევა-ძიების საშუალებით დამიანი გახდება ბუნების ნამდვილ მეუღლად; შეიძლება დღევანდელი მეცნიერული კანონები ჩვენ არაფერს გვეუბნება იმის შესახებ, თუ რისთვის ხდება ყველა ეს ბუნების მოვლენები; მაგრამ საკმარისი ჭეშმარიტებით ვიცით, თუ როგორ ხდება ეს მოვლენები და აქ არის თანამედროვე მეცნიერების ძლევა-მოსილობა...

ინუ. ივ. მეძმარიაშვილი.

გ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ი

ველი იშლებს, იმოხება ზურმუხტის ფერად: და ცა ფირუზი დაჰქათქათებს კეკლუც მიდამოს, მკვლარი ბუნება ღონეს იკრებს, იღვიძებს კვალად; ბუჩქში ბულბული ვარდს უმღერის ჰანგსა საამოს...

წყარო მოზხუის; ნაკადული მშვიდად ლიკლიკებს, ზვირთი კამკამა ეპკურება იას თავ დახრილს; მთებისა შვილი სიო წყნარად დაჰქრის, სისინებს და ბალ-წალკოტში, ნელა არხვეს მრავალ ფერ ყვავილს.

ყველა სულდგმული აღტაცებას ეძლევა, ჰხარობს, ჰფეთქს ჰარმონია, და სიცოცხლე მასში გადმოღულს ნორჩი სუმბული ბუჩქის ძირში ნაზობს, ნარანარობს, მთებში მზის სხივი ყინულს აღნობს და ძირს გადმოჰქუხს...

მე-კი საბრალო ვსდგევარ ბაღში დაღონებული! ცხოვრებისაგან დაღ დასმული, მჭმუნვარე სახით, მე არ მახარებს ყვაილებით ველი შემკული და მშვიდ გაზაფხულს ვეგებები კვნესა-ვაგლახით!...

გამწარებული მწვანე მთა-ბარს, მიმოვაავლებ თვალს.

იქ კვალად მოსჩანს შავ ცხოვრების შავი აჩრდილი; და როს შევყურებ ბურუსითა მოცულს მომავალს, მიასკეცდება გვეშულ გულში სევდა, სახმილი!...

ს. ფაშალიშვილი.

მ ე ზ ი ა

(დასასრული)

გონებრივი განვითარება და ეკონომიური წინ-მსვლელობა, რა თქმა უნდა, აუცილებელი პირობაა ერის აღსადგენად, მაგრამ ეს მაინც ცოტაა. ცოტაა მარტო თეორიული ბრძოლა, ცოტაა მარტო ეკონომიური ქიშპობა. ბოლოს და ბოლოს ყოველი ერისათვის, რომელსაც კი ჯერ კიდევ სრულებით ხელი არ აუღია თავის ყოფა-ცხოვრებაზე, საჭირო არის და აუცილებელი... სამხედრო ძალა.

ეს გასაკვირიც არ არის.

პიროვნული ან საზოგადოებრივი ინტერესების შეტაკება ყველგან ხშირია და ყველგან, სადაც კი კულტურული ცხოვრება არის, არის უფლებაც და სასამართლოც. ყველგან ცოტათი მაინც მოსახერხებელია და შესაძლებელი კაცმა დაიცვას თავისი თავი, თავისი ინტერესები. მე თუ ვინმე ძალას მაყენებს, შემიძლია ყოველთვის მივმართო სასამართლოს და დავიცვა ჩემი შელახული ღირსება ან ქონებრივი მდგომარეობა. —

სულ სხვა პირობებშია დაჩაგრული ერი, ე. ი. ისეთი ერი, რომელიც არ წარმოადგენს სახელმწიფოს და არა აქვს სახელმწიფოებრივი ორგანოები თავის დაცვისა: არა ჰყავს მეთაური, მართებლობა, ჯარი. რა ჰქნას ამისთანა ერმა? როგორ და რა გზით უნდა დაიცვას იმან თავი, თუ ყოველი მისი უფლება უარ-ყოფილია ან სასაცილოდ აგდებული? ვსთქვათ, მაგალითად, გაბატონებულმა ერმა დაიჭირა მიწა-წყალი დამონებული ერისა, ან სხვას გადასცა, სულ გარეშე ხალხს დაუნაწილა ეს მიწა-წყალი. აი, როგორც ჩვენში მოხდა: მაშინ როდესაც საქართველოს გლე-

ხობა სიმშლით ჰკვდებოდა უმიწობის და სიღარიბის გამო, საქართველოს მიწა-წყალი, სისხლით მორწყული ოცი საუკუნის განმავლობაში, დაურიგეს გერმანელებს, ბერძნებს, რუსებს, სომხებს... ერთის სიტყვით, ყველას — გარდა ქართველებისა. — რა უნდა ჰქნას ერმა ამისთანა მდგომარეობაში? მარტო თეორიული დავა და უფლებრივი მოსაზრება აქ ვერას გიშველის, შეიძლება ამისთანა შემთხვევაში ალაპარაკო მთელი ადგილობრივი ყურნალ-გაზეთობა, მაინც უსამართლობა უსამართლობადვე დარჩება და შემოსეული მტერი ყურებსაც არ გაიბერტყავს.

ეს თავისებური მხარე ეროვნული საკითხისა ძალიან კარგად შეიგნეს ჩეხებმა და ყველაზედ ადრე პრაქტიკულად გადაწყვიტეს იგი — დაარსეს და შექმნეს ეროვნული სამხედრო ძალა „სოკოლი“.

ეს დიდად საყურადღებოა.

კაცობრიობის ისტორია ამტკიცებს, რომ ის ერი, რომელიც ერთხელ დაეცა, თვითონ თითქმის ვერა სდგება ფეხზე. მისთვის საჭიროა რაიმე გარეგანი ძალა, რომ წამოაყენოს იგი, ან გამოცვლა იმ ძალებისა, რომლებმაც გამოიწვიეს მისი დაცემა. ისეთი მაგალითები, როგორც არის იტალიის განთავისუფლება, ძალიან იშვიათია. გარიბალდი მთელ ისტორიაში მხოლოდ ერთია; მერე რამდენჯერ იყო გარიბალდი დამარცხებული? გაიმარჯვა მხოლოდ მაშინ, როცა პიემონტის სახელმწიფომ მხარი დაუჭირა და საზოგადო ევროპის დიპლომატიამ შელავათი მიაცა... აქედან აშკარაა, რომ დღეს ყოველი ერი დაკარგულია, ვინც კი სასწაულს მოეიღოს ისტორიაში. ყველგან ცდა უნდა, ყველგან მუშაობა, ყველგან მომზადება და ორგანიზაცია.

ამ გზას დაადგინენ ჩეხებიც.

1862 წელს ეროვნულ მოძრაობის სათავეში გამოჩნდა ახალგაზდა ჩეხი — დოქტორი ტირში (Tirs). მან და მისმა ამხანაგებმა ქალაქ პრაჰაში დაარსეს გიმნასტიური საზოგადოება — „სოკოლი“. სახელმძღვანელო მოსაზრება იყო შემდეგი: ბრძოლა — ცხოვრების კანონია. ამ ბრძოლაში გამარჯვება დარჩება მხოლოდ იმას, ვინც უფრო ძლიერია, უფრო მომზადებული, უფრო ხერხიანი და შეგნებული, ამ ბრძოლას განიცდის ერიც და ისიც ექვემდებარება იმავე კანონებს. აქედან აშკარაა, რომ მხოლოდ ის ერი დარჩება გამარჯვებული, ვინც უფრო მომზადებულია და ძლიერი. მომზადება, ფიზიკური განვითარება და ჯანმრთელობა ახალთაობისა — იქნება იმავე დროს განვითარება და ჯანმრთელობა მთელი ერისა. ამიტომ თავდა პირველად ფიზიკურ ვარჯიშობას და საზოგადო გიმნასტიკას ეჭირა პირველი ადგილი ამ საზოგადოებაში.

მკითხველი ადვილად მიხვდება, რომ ეს იყო მხოლოდ საფარი: ნამდვილი მისწრაფება კი უფრო დამალული იყო, რადგანაც მაშინ, 1862 წ. ავსტრიის მართებლობას შეეძლო ნება არ მიეცა ამისთანა საზოგადოების დაარსებაზე და სათავეშივე ჩაეშალა ეს საინტერესო დაწესებულება. მაგრამ დოქტორი ტირში ხერხიანად და დიპლომატიურად იქცეოდა და უფრო ხელსაყრელ მომენტს ეძებდა, რომ კანონიერი ნიადაგი მიეცა მთელი საზოგადოებისათვის. ეს მომენტიც მალე აღმოჩნდა. 1866 წელს, როცა პრუსიამ ავსტრიას ომი გამოუცხადა, მაშინ ტირშიმ წინადადება შეიტანა უმაღლეს მმართველობაში — ნება მოგეცით ჯარი მოვავროვო „სოკოლებისა“ და დავიცვა სახელმწიფო საზღვრებიო! — მმართველობა მიუხვდა რაშია საქმე, ნება არ მისცა, მაგრამ აგრე საქვეყნო და საპოლიტიკო ასპარეზზე გამოსვლა „სოკოლის“, როგორც სამხედრო ორგანიზაციისა, დიდმნიშვნელოვანი იყო და დიდი ყურადღებაც მიიზიდა ყოველ მხრივ.

იმავე ტირშიმ შეიმუშავა სამხედრო ტერმინოლოგია მიხვრა-მოხვრის, მოძრაობის და ბრძოლისა. იმან დიდი ყურადღება მიაქცია ამავე დროს სილამაზეს და ესტეტიურს მხარეს. თითქმის ყოველი პოზა, რომელიც შემოღებულია „სოკოლურ“ სწავლა-განათლებაში, ამოღებულია ძველი საბერძნეთის ხელოვნებისაგან. სხვა და სხვა ძველი, ქანდაკება, მხატვრობა, რაც კი დაუტოვა ძველმა საბერძნეთმა კაცობრიობას, ტირშიმ გადაათვალიერა და გულდასმით შეისწავლა; მერე ყოველ მიხვრა-მოხვრას, ყოველ პოზას, მისცა ჩეხური სახელი და შეიტანა სასწავლებელ პროგრამაში. ამ რიგად ყოველი ახალგაზრდა ჩეხი, რომელიც შედის ამ ორგანიზაციაში, თან-და-თან ეჩვევა მშვენიერს, პლასტიკურს მიხვრა-მოხვრას; სამხედრო გიმნასტიური ვარჯიშობა უმატებს ჯანმრთელობას, მხნეობას და გაბედულობას. ვარჯიშობა კი ყოველნაირია — სირბილი, სიარული, ხტომა, ცურვა, ჯირითი, სროლა და სხვა და სხვა... ყველამ კარგად იცის, რასაკვირველია, რომ თვითონ სული ამ ვარჯიშობისა, შივ დამარხული წმინდა იდეა განლავს სამშობლო და მისი სამსახური.

ყველამ კარგად იცის, ქალია იგი თუ ვაჟი, რომ ერთად ერთი და უმთავრესი დანიშნულება „სოკოლისა“ არის მხოლოდ ეროვნული ინტერესების დაცვა მთელი ჩეხიისა. ყველამ იცის, რომ ჩეხია ერთი შტო არის სლავიანთა რასისა, რომ ეს შტო ძალიან წინ წასულა, გაურღვევია გერმანელების მასსა და ამმასის შუა თვითონ არის მოქცეული. ყველამ იცის, რომ ამისთანა მდგომარეობაში ერს უნდა ჰყავდეს თავისი ჯარი, თავისი სამხედრო ძალა, რომ შეეძლოს თავისი დაცვა, როცა საჭიროება მოითხოვს.

ამიტომ „სოკოლის“ ორგანიზაცია, — რამდენადაც ამის შესწავლა მე მოვანერხე, როცა ვიყავი პრაჰაში, ისეთია, როგორც შეჭვერის სამხედრო დაწესებულებას, მხოლოდ მოწყობილს დემოკრატიულ ნიადაგზე. ამ ორგანიზაციის სათავეში სდგას კომიტეტი. კომიტეტი შესდგება დელეგატებისაგან. ყველგან, ქალაქებსა და დაბებში, თითო ათასი „სოკოლი“ ირჩევს ერთს დელეგატს. ამგვარად ამორჩეული დელეგატები, რომლებიც შეადგენენ ცენტრალურ კომიტეტს, ირჩევენ გამგეობას, რომელიც შესდგება ხუთი პირისაგან: აქ არის თავმჯდომარე, მისი მოადგილე ხაზინადარი, მდივანი და თანამემწე. ეს ხუთი პირი განაგებს მთელი საზოგადოების საქმეებს და მიმართულებას აძლევენ მის შრომას და მოღვაწეობას. რაც შეეხება ტექნიკურ მხარეს, იგი „ტექნიკურ კომიტეტის“ ხელშია. ეს კომიტეტიც არჩეული უნდა იყოს დელეგატთა კომიტეტის მიერ.

ეს ცენტრალური ორგანოა პრაჰაში. თუმცა ეს კომიტეტი მთელი ორგანიზაციის სათავეში სდგას, მაინც იგი სრულებით არ ჰზღუდავს ადგილობრივ საზოგადოებათა თავისუფლებას. მთელი ჩეხია მოფენილია ამ საზოგადოებებით; ყოველი საზოგადოება ქალაქებსა და დაბებში სრულებით თავისუფალია და დამოუკიდებელი; ცენტრალურ კომიტეტის ზეგავლენა გამოიხატება მხოლოდ ერთ და იმავე საგიმნასტო პროგრამაში, ერთ და იმავე სამხედრო წრთენასა და განათლებაში. სხვაფრივ „სოკოლის“ ყოველ ადგილობრივი საზოგადოება, ვიმეორებ, სრულებით თავისუფალია: იგი ღებულობს თავის წევრებს, როგორც თითონ უნდა; ჯართ-აღრიცხვა, შემოსავალ-გასავალი, სახლის ქირა, მასწავლებლების ჯამაგირი, დღეობის გამართვა და სხვა-და-სხვა — სულ ეს მხოლოდ ადგილობრივ კომიტეტის სურვილზეა დამოკიდებული.

ამისთანა დეცენტრალიზაციამ დიდი სარგებლობა მოუტანა „სოკოლის“ ორგანიზაციას. იგი წარმოადგენს ეხლა საკვირველს და ძლიერს ფედერაციას. მთელი ჩეხიის ახალგაზრდობა, ცოტათი მაინც შეგნებული და განათლებული, ესწრაფის გახდეს ამ ორგანიზაციის წევრი. ყველა სკოლებში მალეულისა ამ საზოგადოების წარმომადგენელი, იგი ასწავლის ბავშვებს გიმნასტიკას და სამხედრო ვარჯიშობას, ასწავლის სამშობლო ენაზე, ჩეხურის ტერმინებით: ეს სწავლა, როგორც მოგახსენეთ ერთი და იგივეა ყველგან და რა გასაკვირველია, თუ მთელი ჩეხიის ახალგაზრდობა ერთნაირად არის გაწრთვნილი და ერთის გრძობით და აზრით გატაცებული. — დიდი ყურადღებაა მიქცეული აგრეთვე იმ ხანაზე, როცა ყმაწვილი კაცი გამოდის სასწავლებლიდან, ამთავრებს იქ სწავლას. მაშინაც ყოველი ყმაწვილი კაცი პრაქტს თავის მოვალეობად ჩაეწეროს „სოკო-

ლად“ და მიიღოს მონაწილეობა ამ ორგანიზაციის ცხოვრებაში.

„სოკოლმა“ მალე მოიკიდა ფეხი ჩეხიაში. სჩანს, რომ ერის სულიერი მოთხოვნილება მივიდა იმ ზომამდე, რომ დააღობო და გააპოხიერა ეროვნული ნიადაგი ყოველ ეროვნულ ძალის აღმოსაცენებლად, ეხლა ამ ორგანიზაციამ მოჰფინა და დაიპყრო არამც თუ მთელი ჩეხია, იგი დიდი ხანია — გასცდა ჩეხიის სამზღვრებს და უცხო ქალაქებშიაც შეჰქრება და შეაერთა ჩეხელები. რაღა გაავარძელო, აქაც, თბილისში საქართველოს დედა-ქალაქში, არსებობს „სოკოლის“ საზოგადოება!

„სოკოლი“ ქალაქ პრაჰაში მართავს ყოველ მესხეთე წელიწადში ერთს დიდს დღეობას. ამ დღეობას სწორედ ისეთივე ხასიათი და მნიშვნელობა აქვს, როგორც ჰქონდა ძველ საბერძნეთში ოლიმპიურ დღესასწაულებს. ჩეხიის ყოველ კუთხიდან და უცხო ქვეყნებიდან მაშინ მოდიან „სოკოლები“ და თავს იყრიან პრაჰაში. ამ დღეობას ქვიან „სოკოლების ჩამოფრენა“. მართლაც მოჰფრინავენ პრაჰაში ახალგაზდა ყმაწვილ კაცები და ქალები; ქალაქის გარედ არის ვრცელი მინდორი, რომელსაც ბელვედერის მიდამოს ეძახიან და დიდად წააგავს ჩვენს დიდუბის ველსა. აქ შემოხაზულია ვრცელი ადგილი საგიმნასტო და სამხედრო ვარჯიშობისათვის. ერთ მხარეზე აშენებულია უშველებელი ამფითეატრი მაყურებელთათვის, სადაც შეიძლება თავისუფლად მოთავსდეს 50.000 ადამიანი.

ეხლა „სოკოლი“ შესდგება 711 საზოგადოებისაგან, სადაც ითვლება 58.000 წევრი. ამას გარდა ეხლა 7.000 გასათხოვარიც ჰქვია მონაწილეობას.

აი ის ჯარი, ის სამხედრო ძალა, რომელიც შეჰქმნა ჩეხიამ. ეს ჯარი უბრალო სალდათებისაგან კი არ შესდგება; უგუნური და უმეცარი იქ არავინ მოიპოვება. იმას შეადგენს გაწვრთნილი და განათლებული ახალგაზდობა; იურისტები, ექიმები, ინჟინერები, სხვა-და-სხვა სასწავლებელ — დამთავრებული ახალგაზდობა შეადგენს ამ ჯარის რაზმებს. ეს გონებით განვითარებული ახალგაზდობა იმავე დროს წარმოადგენს საგრძობელს სამხედრო ძალას: იგი პატარაობიდანვე სწავლობდა ყოველ სამხედრო წესს და მოთხოვნილებას, ბავშობიდანვე სამხედრო დისციპლინას. და თითქმის ყოველი სამხედრო — საკომანდო სიტყვა გამჯდარი აქვს ძვალ-რბილში. რასაკვირველია ამ აღზრდას არაფერი აქვს საერთო იმ წრთენა-ვარჯიშობასთან რომელიც მეფობს ჩვეულებრივად სახელმწიფო ჯარში. მუშტი-კრივით და ცემა-ტყეპით კი არ არის გაწვრთნილი და განვითარებული „სოკოლის“ რაზმი, არამედ აზრით და ზნეობრივი ზედგავლენით. ეს ორგანიზაცია განსაკუთრებით იდეურია: იგი აღმოცენდა ჩეხიის ეროვნული მოძრაობის ნიადაგზე და ააფრიალა დროშა, რომელზედაც აწერია — ჩეხიის თავისუფლება!

რა მშვენიერს სურათს წარმოადგენს ჩეხიის დერის მიდამო, პრაჰას გვერდით, სადაც 8.000-მდე ახალგაზდა ყმაწვილ კაცი, გარიბალდისებურ ტანისამოსში, ლამაზად ჩარაზმული ისე, როგორც ერთი ადამიანი, ასრულებდა სხვა-და-სხვა სამხედრო ბრძანებას! ეს იყო ამ ორი წლის წინეთ. უნდა გენახათ ეს საკვირველი ზღვა ახალგაზდობისა, ეს საკვირველი, თითქმის მექანიკური თანდათანობა მოძრაობაში, უნდა გენახათ ეს სიმარდე და სიკოხტავე ამ მამულის სიყვარულით გატაცებულ ახალგაზდობისა — და მაშინ დაიჯერებდით, რომ ჩეხიის მომავალი ამიერ უზრუნველ-ყოფილია.

მერე ქალები? იმ დღეს როდესაც მათი ვარჯიშობა დანიშნული იყო, წამოვიდა საშინელი წვიმა სწორედ იმ დროს, როცა დაიწყეს ვარჯიშობა. წარმოიდგინეთ, იმ ნიაღვარის ქვეშ ერთი ქალიც არ შენძრეულა, ერთ ქალსაც არ მიუტოვებია თავის ადგილი რაზმში. ყველა გატაცებით უსმენდა სამხედრო ბრძანებას და ისე ასრულებდა თავის ვარჯიშობას, როგორც მართლა მეომარი. მაგრამ ანიშნა თუ არა უფროსმა — ვარჯიშობა გათავდა, თავისუფალი ხართო! რაზმი იმ წამსვე დაიშალა და სრულებით გაწუწული ქალები მიცვივდნენ იმ ადგილებს, სადაც ეგულებოდათ თავშესაფარი და მშრალი ტანისამოსი.

— დიად! მეუბნებოდა მე კომიტეტის წევრი პანი ვოიტეკ კლეცანდა — ხომ ხედავთ, ნახეთ ძალა? ეს კიდევ ცოტაა. თუ საქიროება მოითხოვს, საკმარისია გახეთში გამოვაცხადოთ, რომ ერთი კვირის განმავლობაში წამოვაყენოთ ორმოცი ათასი ჯარის კაცი გაწვრთნილი, განათლებული და მამულის სიყვარულით გატაცებული. აბა, გაგვიბედონ რამე გერმანელებმა — ჩვენ შევიძლებთ ჩვენი თავის დაცვას. ყოველი ჩვენი „სოკოლური“ დღეობა პოლიტიკური დემონსტრაციაა, იმედი გვაქვს, რომ მალე თქვენც, ქართველებიც, მიიღებთ მონაწილეობას ჩვენს „სოკოლების“ ჩამოფრენაში... სოკოლი როგორაა ქართულად!

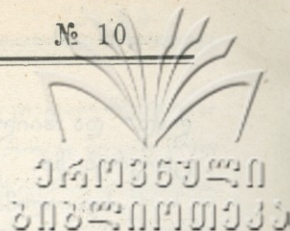
— შავარდენი.

— რა კარგი სიტყვაა, მიპასუხა კლეცანდამ. მაშ იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ თქვენი „შავარდენებიც“ მოფრინდებიან მალე — არა?!...

ეს იყო უკანასკნელი სიტყვები, რომელიც მე გავიგონე პრაჰაში, და უკანასკნელი შთაბეჭდილებაც, რომელიც მე შემრჩა ამ სამაგალითო ერის ცხოვრებიდან.

გ. გვაზავა.

გ ა ზ ა ფ ხ უ ლ ი.

კვლავ სუნნელება საამური! კვლავ გაზაფხული.
ვარდ-ყვავილების გვირგვინებით ტურფად შემკული!
კვლავ აღფრთოვანდა მთლად ბუნება შვება-ლხენითა,
ყვავილნარ მდელოს დაჰმზერს მთვარე სხივთა ფენითა.

წალკოტის მეფე იადონი ხმას არაკრავებს,
ვითა მეტოქე, ბულბულიცა ვარდთ შორის გაჰყეფს;
ხევში მდინარე სიხარულის ცრემლებსა აფრქვევს,
ლხენის ხიჩინით მოაჩქარებს მთრთოლარე ტალღებს;

აქ ეხეთქება ციცაბ კლდეთა მოქრულულ პირსა,
იქ პირს უკოცნის თავმომწონე, ტურფა ყვავილსა,
თითქო უნდოდეს მთელ სამყაროს გამოღვიძება,
რომ მიულოცოს გაზაფხულის აყვავილება

მაგრამა მე რა?.. ოხვრის მეტი ბედშავს აღარა
დამრჩენიარა. მარტოდ-მარტო ცრემლის აშარა
კარჩაკეტილი უნდა ვიყო ბედის მაწყევრად.

უნდა ვაფრქვიო ცხარე ცრემლი გულის საქეჯნად.

ავი ცხოვრების ეკლიან გზას ვადგევარ მწარეს,
მხოლოდ იმიტომ, რომ მივადგე შავსა სამარეს.

ისიც არ ვიცი ეს ამბავი სად უნდა მოჰხდეს:
ჩემს სამშობლოში, თუ უცხოეთს სული აღმომხდეს?..

ერთხელა მქონდა სიცოცხლეში მე გაზაფხული,
მაშინ ყვაოდა ბავშვის გულში ტკბილ-სიხარული
და მწამდა კიდევ, რომ არსებობს კაცთ სიყვარული:
ადამიანი ცით მეგონა მოვლინებული

მაგრამ გაცრუვდა მხიარული ბავშვობის რწმენა.

ქვეყნადა ვპოვე გულცივობა ჯავრი და წყენა
დასტკნა ყვავილი--ბავშვობისა ბრმა აღმაფრენა
და მხოლოდ დამრჩა მგლოვიარედ ცრემლისა დენა....

ი. მკედლიშვილი.

ნ უ ც ა ლ ხ ა ნ ი

ისტორიული მოთხრობა.

(გუძღენი ძმებს კოტეს და მიტროს).

(გაგრძელება*)

III

—:—

გათენდა, სისხლისფრად ამღვრეულ ღრუბლები
ნიელის სრიალით გადაეფარნენ თუშეთს. შეწყდა
მთის სიოც. აღარ დანავარდობდა მთის კალთებზე
და არ ეთამაშებოდა მწვანე ბალახს და მის ათას
ფეროვან ყვავილებს. თუშეთის ალაზანიც ჩაჩუმდა,
მიინაბა თავის ვიწრო კალაპოტში. შესწყვიტა ღრია-

ლი, მხოლოდ ზეავებას ქვეშიდან გამოსხლეტილი
მჩქეფარე წყლები არ იშლიდნენ ჩხრიალს და აღქა-
ფებულნი ეცემოდნენ აქა-იქიდან ალაზანს. ხან-და-
ხან გაისმოდა მშიერი ყორნის ყრანტალი. ფრინ-
ველთაგანი მხოლოდ ეს სისხლის მსმელი დანავარ-
დობდა, თითქო ლეშის სუნი ეცაო...

გამაგრდი, დიკლო! *) შენ იყავ ყოველთვის
რკინის კარი თუშეთისა, შენ იყავ მისი ფარი. და-
ღესტნის პირველი ტყვია შენს მკერდს ხვდებოდა.
პირველად შენ თავზე ამოდიოდა ქარქაშიდან მისი
ხმალი და პირველად შენ სისხლში ისვრებოდა.....
შენ უმასპინძლდებოდი მტერს პირველი, შენ სდებ-
დი თავს და მხოლოდ შენ ნანგრევებზე შეეძლო
მტერს თუშეთში გადასვლა!...

*) იხ. „ერ ი“ № 9.

*) დიკლო დაღესტნის მომიჯნავე სოფელია თუშეთში.

ნუცალი დაეცა დიკლოს. თითქმის ყოველ კოშკს, ციხეს და სახლს ალყა შემოარტყა.

— დამიმორჩილდით! — შეუთვალა ნუცალმა დიკლოელებს.

— ჩვენ მხოლოდ სიკვდილს ვემორჩილებით! — მოკლედ უპასუხეს დიკლოელებმა და სასიკვდილოდ მიმზადებულნი მოუსხდნენ სათაფურეებს.

გარჩევა არ იყო. აქ გასწორდა ქუდი და მანდილი. გამარჯვების იმედ-დაკარგულ დიკლოელებს ის და დარჩენილათ, რომ სახელოვანად დახოცილიყვნენ. ასტყდა თოფის გრიალი. თოფის წამლის ბოლით შეიმოსა დიკლო. ლეკებმა მისცეს სახლებს ცეცხლის სანგალი. ვინც ცეცხლს გადურჩა, იმას ხმალმა მოუღო ბოლო. მტერთა შორის შეწყალება არ იყო. სახლები ცეცხლმა შთანთქა და მის მცხოვრებთ იქვე ჰპოვეს სიკვდილი. ერთი ციხე იდგა უვნებლივ, ამაყად აშვერილიყო ზეცისაკენ და მტრის მუქარაზე წარბსაც არ იხრიდა. იმ ციხეში შეეფარათ თავი გადარჩენილ თავგანწირულ დიკლოს მეომრებს. ლეკები სცდილობდნენ ცეცხლის სანგალი მიეტანათ კედელთან, მაგრამ ციხიდან სეტყვასავით გამოდიოდა ტყვია და უპობდა სიცოცხლეს მას, ვინცკი მიუახლოვდებოდა ციხეს.

— ზარბაზანი... ზარბაზანი დაუშინეთ! — შეპყვირა ნუცალ-ხანმა.

დაუშინეს ზარბაზანი. რამოდენიმე სროლის შემდეგ ერთი კედლის ნახევარი გრიალით ჩამოინგრა. დასცეს სიხარულის კიჟინა გახარებულმა ლეკებმა და ხმალ ამოწვდილები მისივინენ თუშების მეომრებს. ბევრ ხანს ვერ გაუძღეს ერთმა მუჭა დიკლოელებმა დაღესტნელებს. სიმრავლემ სძლია მათი თავგანწირული მამაცობა. სოფლის ორლობეები, სახლები და ციხე-კოშკები აივსო თუშ-ლეკების დახოცილ გვამებით, რომელთა შორის ბევრი მანდილოსანიც და ბალღიც ერია...

დიკლო დაიღუპა, მის სისხლით მორწყულ და გვამებით მოკენჭილ ნანგრევებზე მტერი მხიარულებდა. ლეკების სიმღერა უერთდებოდა ცეცხლის გუგუნს და ტყაცა-ტყუცს...

მტრის შემოსევა და დიკლოს დაღუპვა მეხის გრვენივით მოედო მთელს თუშეთს. პირდაპირი, საგულ-და-გულო ბრძოლა შეუძლებელი იყო მტრის სიმრავლის გამო. ამისათვის თუშებმა მიჰმართეს ციხე-სიმაგრეებს. შეეხიზნენ და მოამზადეს ბლომად ტყვია-წამალი. ჯერი მიდგა შენაქოზე. ნუცალმა ჩააყენა დიკლოში ასი კაცი და დანარჩენ ჯარით თავს დაეცა შენაქოს. შენაქოელებიც შეიხიზნენ თავიანთ ციხეებში. აქაც მისცეს ცეცხლი სახლებს ლეკებმა და გადასწვეს. ციხეებსაც მისცეს ნაღმი და მიანგრ-მოანგრის. მცველებმა გაშმაგებულ ბრძოლაში დალიეს სული. შენაქოს მაგივრად დარჩა მხოლოდ მისი ნანგრევები და მცხოვრებლების გვამები. ვინც გადარჩა — დიაცყმაწვილები ტყვედ ჩაუვარდა

ნუცალს. რამოდენიმე მძიმედ დაჭრილი თუშის მეომარი მოიხმო ნუცალ-ხანმა და უთხრა: *ქუშეძრე, ქუშეძრე* ხედავთ ჩემ ძალას. უბრალოდ მეწინააღმდეგეობით დამიმორჩილდებით, ერთი წვეთი სისხლიც არ დაიღვრება, თქვენი ავლა-დიდება თქვენვე შეგრჩებათ; ხელს არავენ ახლებს და, თუ წინააღმდეგობა გამიწიეთ, ის მოვივათ, რაც დიკლოს ღ შენაქოს მოუვიდა. თქვენს მთას, კლდე-ღრეს მოვრწყავ თქვენივე სისხლით, ქვას ქვაზე არ დავანარჩუნებ და მთელ თუშეთში სისხლის გუთანს გავიყვან. წადით და შეატყობინეთ თქვენ თანამომებებს, რაც გითხარით!...

ნატყვევარ თუშებმა გაავრცელეს ეს ხმა, მაგრამ გაბრაზებული თუშები უფრო მუყაითად შეუდგნენ ციხე-სიმაგრეების გამაგრებას. გადასწყვიტეს სასიკვდილო ბრძოლა,

თავის მიუდგომლობით და სიმაგრით განთქმულ ქვათენთის ციხეში შეიხიზნა სამოცი სახელოვანი თუში თავიანთ ცოლშვილით. დროშაზე, მამა-პაპის საფლავზე შეჰფიცეს, რომ თუ ლეკები ციხეს აიღებდნენ, ყველანი გაწყდებოდნენ სასიკვდილო ბრძოლაში. ამ თავგადადებულ თუშებთან მოემწყვდია თუშეთში სასტუმროდ მოსული რამდენიმე ხევსურიც. ციხის თავად იყო სიმამაცით განთქმული განა ქოთილაიძე.

— ძმებო, ხევსურებო, — უთხრა განამ ხევსურებსა — თქვენ რალად იხოცავთ თავებს? წადით, თქვენ მაინც თავს უშველეთ.

— რას ამბობ განავ! — გაკვივრებით და ამასთან თითქო წყენით წამოიძახეს ერთ ხმივ ხევსურებმა, — ჩვენ-კი ვაჟკაცი არა ვართ, ქუდი არა გვხურავ?!.. წავიდეთ, მერე თემს რალა უთხრათ? როგორ გამოვჩნდეთ სოფელში სირცხვილით. ხომ დაგვძრახავენ, დიაცებად გაგვხდიან? არა, ძმაო, — დასძინეს ხევსურთ შვილებმა. — თქვენთან ჩვენც დაგვეთმობა თავი; სადაც თქვენ, ჩვენც იქ ვიქნებით. სამარცხვინო სიცოცხლის ტარებას სიკვდილი გვირჩევია!...

შენაქოს განადგურების შემდეგ ნუცალი მიადგა ქვათენთის ციხეს. ასტყდა ორივე მხრიდან საშინელი თოფის გრიალი, იჟლიტებოდნენ ლეკები და მათი ნასროლი ტყვია-კი ცერცვივით ძირს ცვიოდა კედლებიდან. ნუცალი დარწმუნდა, რომ თოფებით ვერას გახდებოდა, რომ სხვა ღონის ძიება უნდა ეხმარა. სცადეს შეშის სანგალი, მაგრამ ვერ შესძღეს ციხის კედლებთან მიტანა. დრო მიდიოდა და ციხე-კი ისევ ისე მაგრად იდგა. ბოლოს გაიგო ნუცალმა, რომ მეციხოვნებს წყალი შემოეღიათ და ველარც იშოვიდნენ და გასცა ბძანება, შეეწყვიტათ ბრძოლა.

— მოვიცადოთ ერთი ორი დღეც — სთქვა ხანმა — თვითონ გამოვლენ თუშები ჩვენთან.

გათენდა. მეციხოვნებს რაც წყალი ჰქონდათ, გამოეღიათ. გაჭირდა საქმე. მტერს კიდევ გაუძლებდნენ, მაგრამ წყურვილისთვის რა უნდა ექნათ.

ეს ასეთი მტერი აღმოუჩნდათ, რომლის წინააღმდეგ უბრალო იყო მათი ფარხმალი და მამაცობა. რაც დრო გადიოდა, ხალხი უფრო და უფრო წუხდებოდა და მით სასოწარკვეთილებაში ვარდებოდა. მტერი-კი იღვას ციხეს გარშემორტყმული და არხინად მოელოდა, თუ როდის გამოვიდოდნენ შეწუხებული თუშები.

— წყალი, წყალი მინდა!.. გაისმოდა აქა-იქიდან ბავშვების ტირილი, რომელიც დანასავით გულს ესობოდათ უიმისოდაც შეწუხებულ დედებს და მათთან მეომრებს. მეციხოვნეთ დაიწყეს თათბირი, თუ რა ექნათ და როგორ მოქცეულიყვნენ, ამ გაჭირების დროს დარჩენილიყვნენ ციხეში, თუ გასულიყვნენ და შებრძოლებოდნენ მტერს.

— გასვლა არ იქნება, სანამ ციხე ფეხზე დგას, ამბობდნენ ერთნი, — რაც მოგვივა, მოგვივა. გაუძლოთ კიდევ რამდენიმე ხანი და იქნება მოგვეშველნენ საიდგანზე თუშები, ან არა და შეიძლება თვითონ ლეკებმაც დაგვანებონ თავი.

— მაშ წყურვილით ამოვწყდეთ?! — წამოიძახა უმრავლესობამ, — არა, ვაჟაკისათვის სამარცხვინოა ამ ნაირი სიკვდილი.... გავიდეთ. ვეკვეთნეთ მტერს და მათი სისხლი დავლიოთ წყლის მაგივრად!....

— დიხაც რომ ვეკვეთებით მტერს, — შენიშნა ერთმა, — შევსვამთ კიდევ მათ სისხლს, მაგრამ ამ დიაც — უმაწვილებს რაღა ვუყოთ, თავს ხომ არ მივანებებთ?

— თქვენ ჩვენი დარდი ნუ გაქვთ, წამოიძახეს მანდილოსნებმა. — ჩვენც მოგყვებით და ჩვენს თავს ჩვენ დავიცავთ.., ერთად ან გამარჯვება, ან სიკვდილი!....

— მოიცათ ხალხო! — შეაჩერა განამ, — ციხიდან გასვლა ჯერ აღრეა, საიმისოდ ჩვენ ჯერ-ჯერობით არა გვიჭირს რა, მე ერთი აზრი მომივიდა და თუ როგორმე განვახორციელებ, შეიძლება გვეშველოს რამე.

— რა აზრი მოგივიდა, განავ, გაგვიზიარე, — მოუბრუნდნენ იმედ მიცემული ციხის ხალხი და ყველას თვალები განასაკენ მიეპყრნენ.

— აი საქმე რაშია — უთხრა განამ მცირე დაფიქრების შემდეგ — ჩემი ქოსობა ეხლა ამ გაჭირების დროს გამოგვადგება. დიაცის ტანისამოსს ჩავიცვამ, იარაღს ტყავის ქვეშ დავმალო და ისე გავალ ციხიდან. ლეკები გულადაც ვერ გავლენ, რომ მე ვაჟაკი ვარ, ამისათვის მაგდენ ყურადღებას და სიფრთხილეს არ გამოიჩენენ. მივალ თუ არა, ვიშიშვლებ ხმაღს და დავკრავ. ვიცი ლეკების ამბავი, ზარ დაცემულნი გზას მომცემენ და სანამ გონს მოვლენ, მე ჩემ თავს კიდევ ვუშველი. შემდეგ გავალ სოფელში, შევყრი რამდენიმე ათ კაცს, მოვალთ და საფრებიდან დავუშენთ ლეკებს თოფს. ლეკებს ეგონებათ, თუშების ჯარი დავგვცაო, და ჩვენკენ იბრუნებენ პირს, თქვენც ისარგებლეთ ამით

და გამოდით. ვინც გადარჩება — გადარჩება. თუ ვერ დავახწიე თავი ლეკებს — დაასრულა განამ, — და მომკლეს, რაც შეგიძლიანთ გამაგრდით ციხეში და მაინცა და მაინც წყურვილისაგან სიკვდილს ათახწილად ბრძოლის ველზე სიკვდილი სჯობია.

ციხის ხალხს მოეწონა განას მოსაზრება, მაგრამ საექვო-კი იყო მისი განხორციელება; ვაჰ, თუ ლეკები პირველადვე მიხვდებოდნენ და მოჰკლავდნენ მათ მოთავსეს.

— საორბედო საქმეა, განავ, — უთხრა ციხის ხალხმა, — მოგკლავენ და ბრალი ხარ მარტოკა. ბარემ სულ ერთად გავიდეთ და ერთად დავიხოცნეთ.

— არა, სთქვა განამ, — მარტოკა მოგკვდები, თუ თქვენთან ერთად, ჩემთვის და თქვენთვისაც სულ ერთია. ვერც პირველით და ვერც მეორით საქმეს ვერ ვუშველი. ამისათვის სჯობია ვცადო ხერხი. ცდა ბედის მონახევრეაო. იქნება გამოვიდეს რამე. მე გადავწყვიტე და კიდევ უნდა ავასრულო.

— აბა, დიაცებო, ღიმილით მიუბრუნდა შემდეგ განა მანდილოსნებსა — მომიტანეთ თქვენი ტანისამოსი და ჩამაცვით, მხოლოდ ჯუბას-კი ვერ ჩავიცვამ, რადგანაც თავისუფლად მოძრაობას დამიშლის, სამკაულად გულის პირი და მუხლსაფარი გამიკეთეთ, მანდილი დამხურეთ და ტყავიც ჩამაცვით, რომ მის ქვეშ ხმალი დავმალო.

ქალებმა მოუტანეს განას ტანისამოსი და ჩამაცვეს.

— რა მშვენივრად მიხდება, კაი დიაცი ვიქნებოდრი, არა, ბიჭებო? — გადხარხარა განამ რა დაჰხვდა თავის თავს.

გაეცინათ სხვებსაც მაგრამ ამ სიცილში მწარე ნალველიც ბევრი ერია.

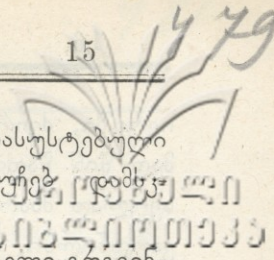
— აბა, მშვიდობით, ჩვენი მთის — წმიდა ხატები იყოს თქვენი მფარველი და შემწე. თუ გადავურჩი მაგ ძაღლებს, ხვალ იმედი გქონდეთ და თუ არა იქნარა, დაიხოცნით ისე, როგორც შეჰფერისთ ვაჟაკებს.... ფიცი გახსოვდეთ — გამარჯვებით!....

— ღმერთმა გამარჯვება ნუ მოგიშალოს, განავ, აღელვებით შესძახა ერთ ხმივ ციხის ხალხმა, — აბა ვინძლო თავი გადაარჩინო.

განა ჩავიდა ქვემო სართულში გარედ გასასვლელად.

სულ-განახული ციხის ხალხი მოუთმენლად გაიყურებოდა გარეთ ციხის სათოფურებიდან და სარკმელებიდან, რომ თვალი ედევნა განასათვის. აჰა, გამოჩნდა კიდევ, მიდიოდა პირდაპირ ლეკების ჯგუფისაკენ. მიდიოდა ნელ-ნელა, თავ ჩალუნული, კრძალვით და მორცხვით, მანდილი პირზე ჩამოწეული ჰქონდა, ერთი სიტყვით ისე, როგორც შეჰფეროდა ნამდვილ თუშის მანდილოსანს.

— თუშის გოგო მოდის.... თუშის გოგო!... წამოიძახეს ლეკებმა, დაინახეს განა თუ არა. ამ

სიტყვებს მოჰყვა უშვერი სიტყვები და სიცილ-ხარ-
ხარი.

— მოცი, ბეჩავ, თუშის გოგო, წიყალი დალია
შენა... ხარხარით გაუმასპინძლდნენ ლეკები განას.

ბევრ ხანს არ აცინა ლეკები განამ. იელვა ქარ-
ქაშიდან ამოსულმა მისმა ხმალმა და თვალის დახამ-
ხამებამდისინ თავებ შუაზე გახეჩილი ორი ლეკი
კურავდა თავიანთ სისხლში. ზარ-დაცემული ლეკე-
ბი გაიფანტ-გამოიფანტნენ. ორი მათგანი გზა არეუ-
ლი გაიქცა იქითკენ, საითკენაც განა უნდა გავარდ-
ნილიყო, მირბოდნენ გონ-დაკარგული ლეკები და
ფეხ-და-ფეხ მისდევდა მათ აშიშვლებულ ხლმით
განაც.

— ბა... ბა... ბა!... ციხორი გარეკა მიგელმა!
(ცხვარი გარეკა მგელმა) ყვიროდნენ მათ მაყურე-
ბელი ლეკები.

ერთ ლეკს დაუსხლტა ფეხი, და იქვე ჰპოვა
თავის სამარე. მეორე მობრუნდა და იძრო წელი-
დან დამბაჩა. დამბაჩის გავარდრა და განას ხმლის
დაეღვება ერთი იყო. ესეც გამოესალმა სამზეოს.

გონს მოსული ლეკები გამოედევნენ განას და
დაუშინეს თოფები, მაგრამ განა ჩახტა ერთ ღრეში
და იქიდან. „.....გაფრინდებ გოგლურთის ჩრდილ-
ზე, მგელი შემოდკრავს პწკალსაო!...“ *)

თავისუფლად და სიხარულით ამოისუნთქა
ციხის ხალხმა, რა დაინახა, რომ სიკვდილს გადარჩა
მისი მოთავე და ამასთან გულში ქომაგის იმედი
დაესახა.

ნუცალ-ხანმა გასცა ბრძანება, რომ ზარბაზანი
დაეშინათ ციხის კედლებისათვის. ასტეხეს ზარბაზნის
სროლა, მაგრამ ვერ შეანგრიეს ქვათენტის ციხის
მაგარი კედელი.

— დიდებულო ხანო, თოფით და ზარბაზნით
ციხეს ვერას დავაკლებთ რა,— მოწიწებით უთხრა
ავარიის ბრძანებელს აბდულამ, — ციხე ძრიელ მაგარია
და მის სხვილ კედლებს ზარბაზნის ტყვია ვერ და-
ანგრევს. სჯობია ქანქანა გავიყვანოთ კედლის სა-
ძირკველთან და ნაღმი მივსცეთ.

აბდულას რჩევამ გასჭრა. ნუცალმა გასცა
ბრძანება, რომ ჯარი ქანქანის გაყვანას შესდგომო-
და ციხის საძირკველთან. დაღამდა. სიბნელით მოი-
ცა არე-მარე. მიყუჩდა, მიიძინა ბუნებამ. რომ და-
მით თუშები არ გამოსულიყვნენ ციხიდან, ხანმა
ციხის ირგვლივ დააყენა დარაჯები. ჯარი მიეცა
ტკბილ ძილს.

არ ეძინა ციხეში მყოფ ხალხს. ყოველ წუთში
ელოდა მტრის ციხეზე იერიშის მიტანას. მეთო-
ფურეები ისხდნენ სათოფურეებში თოფებ გაწყობი-
ლნი, სმენად გარდაქცეულნი. მეორე დღე დაუ-
ღამდათ, რაც ამ ცეცხლში იმყოფებოდნენ. წყურ-
ვილი ხომ ახრჩობდა და ზედაც უძილობა ქვასავით

თავს აწვებოდათ. წყურვილისაგან დასუსტებული
ბავშვები უწვინდნენ დედებს კალთაში ტუჩებზე დამსხ-
დარნი და გაფითრებულნი.

ირაქრაქა. ამ დროს მოისმა საშინელი გრგვინ-
ვა ციხის ქვეშიდან. ციხე შეინძრა.

— ეხლა აღარ, გვეშველება რა!... წამოიძახეს
მეციხოვნებმა, — ციხეს ნაღმი მისცეს მაგ ურჯუ-
ლოებმა.

— ფიცი!... ფიცი!..— დაიძახეს აქა-იქიდან—
გავიდეთ და გულ-და-გულ წინ დაუდგეთ მტერს,
ვუჩვენოთ მაგ ღორებს, ვის უფრო უჭრის ხმალი.

— მოითმინეთ,— შეაჩერეს ვაჟკაცები მანდი-
ლოსნებმა,— ჩვენ რაღას გვეუბნებით, უიარალოთ
გეტოვებთ? ხანჯლები მაინც ჩვენ გადმოგვეციო!..

ვაჟებმა მისცეს ხანჯლები ქალებს და ერთად
ჩავიდნენ ქვემო სართულში გასასვლელად. იხრიალა
პირველზე უფრო საშინლად. ციხე შეირყა, გაექან-
გაიოქანა და ერთი მისი კედელი ქუხილით ჩა-
მოიქცა.

— ეხლაც არ გამოვა თუშის გოგო? ეხლაც
არ დალია წიყალი (წყალი)—დასცეს სიხარულის კი-
ჟინა ლეკებმა.

თითქმის მესამედი ციხის ხალხი მოექცა ნანგ-
რევების ქვეშ. დანარჩენები გამოვიდნენ გარეთ.
ვაჟკაცებმა ჩააყენეს მანდილოსნები და ბავშვები
შუაში და თვითონ-კი ხმალ-ხანჯალ ამოწვდილებმა
გარს რგოლი შემოარტყეს. სიმრავლით გათამამებუ-
ლი ლეკები მისცვივდნენ თუშებს.

— შესდექით!... შეაყენა თავის მეომრები
მურთაზმა.

— დაგვიმორჩილდით, დაყარეთ იარაღი! მიუბ-
რუნდა შემდეგ თუშებს ლეკების მხედართ მთავარი
—ვერას გააწყობთ, უბრალოდ თავებს ნუ იხოცავთ,
ჩვენმა დიდებულმა ნუცალ-ხანმა შეგიბრალოთ და
სიცოცხლე გაჩუქათ.

— ღორო!... შეჰყვირეს ერთ ხმივ ბრაზ მო-
სულმა თუშებმა.— სად გაგონილა, რომ თუშმა იარაღი
დაჰყაროს, დაუმორჩილდეს მტერს, სანამ სული
პირში უდგა და მკლავი თავისუფალი აქვს?!... ჩვენ
არ გვინდა თქვენი ხანის არც შებრალება და არც
ნაჩუქი სიცოცხლე. ჩვენ მხოლოდ სიკვდილი და-
გვაყრევინებს იარაღს. წადი და ეს მოახსენე თქვენ
ნუცალს...

— დაჰკარით!... გაჟლიტეთ!...— დაიღრიალა
გაშმაგებულმა ნუცალის მხედართმთავარმა, — არ
დაინდოთ არც დიდი, არც პატარა.

აუარი ლეკის ჯარი გარს შემოეგრტა ერთი
მუქა სასიკვდილოდ შეფიცულ თუშებს. ასტყდა სა-
შინელი ხმლისა და ხანჯლის ტრიალი. სისხლში
მოსვრილი მახვილი ელავდა ახლად ამოსულ მზის
სხივებზე. როგორც აღმშფოთებული ზღვის ტალღა
ეცემა საღს კლდეს და უკანვე ვარდება, ისე ვერას
აკლებდა თუშების რგოლს გაშმაგებული ლეკების

*) თუშური ლექსი.

იერიში, ძვირად უჯდებოდათ ლეკებს ყოველი თამამად წინ წადგმული ნაბიჯი, მანდილოსნებიც ღირსეულად მხარს უჭერდნენ ვაჟკაცებს. მანდილ გადავარდნილნი, თმა აბურძგულნი, ანთებულ სახით საშინელ სანახაობას წარმოადგენდნენ ეს მანდილოსნები. ამ დროს რომ შეგეხედნათ მათთვის, სრულებით ვერ იფიქრებდით, რომ ისინი ეკუთვნოდნენ მშვენიერ არსებებს, რომ ისინი არიან ბუნებით ნაზი ქმნილებანი, რომელთა დანიშნულება არის შვილების შობვა, მათი აღზრდა და არა ბრძოლის ველზე გაშმაგებული ხმლის და ხანჯლის ტრიალი და სისხლის ღვრა.... მაგრამ ლომებრივი სიმაძევე თუშებისა იმსხვრეოდა ლეკების სიმრავლეზე. მათი ბედი უკვე გადაწყვეტილი იყო და სიცოცხლის ძაფი ის იყო წყდებოდა. თუშებმა კარგა იცოდნენ ეს და ამისათვის ყოველი მათგანი ცდილობდა, რომ რაც შეიძლება ძვირათ დაესვა თავის სიკვდილი მტრისათვის.

ყველამ შეასრულა თავისი ფიცი. ყველამ ვაჟკაცურად დალია სული, მორწყა სამშობლო მიწა თავის სისხლით და მადლიერმა მიწამაც მიიხუტა შვილი თავის გულში და მისცა საუკუნო განსვენება... სამოცი სიცოცხლით აღსავსე ვაჟკაცისაგან და იმოდენავე დიაც-ყმაწვილებისაგან გადარჩა მხოლოდ რამდენიმე მძიმედ დაჭრილი მანდილოსანი და ბავშვი.

ხევსურებმაც აასრულეს თავიანთი სიტყვა: „თქვენთან ჩვენც დაგვეთმობა თავი, სადაც თქვენ ჩვენც იქ ვიქნებით“ო. ყოველმა მათგანმა ვაჟკაცურად დალია სული თუშებთან ერთად.

გათავდა საშინელი ხოცვა-ჟლეტა. ნუცალ-ხანი მივიდა ბრძოლის ალაგას, შეხედა და შედგა. კარგა ხანს იდგა დადუმებული და მიეპყრო თვალები იქ, სადაც დახოცილი გროვა გროვაზე იდგა, სადაც ვაჟკაცის, მანდილოსნის და ბავშვის გვამები არეულიყვნენ ერთმანეთში. მისი წარბები ხან შეიქმუხნებოდნენ და ხან ისევ გაიხსნებოდნენ. ამ დროს მის თვალებში გამოიხატებოდა განცვიფრება, კმაყოფილება და ამასთან სიბრალუელიც.

— უძღვევლია ის ქვეყანა, რომელიც შობავს და ზრდის ამისთანა შვილებს!... ნაღვლიანად წარმოსთქვა ნუცალმა და გაბრუნდა თავის ბინისაკენ.

— ამ ტყვეებს რა უყოთ, დიდებულო ხანო? ჰკითხა მურთაზმა.

— რომელ ტყვეებს?

— აი, ამ დედაკაცებს და ბაღლებს.

რამდენიმე მძიმედ დაჭრილი მანდილოსნების და დატანჯულ ბაღლების დანახვაზე მთლად შეირყა ნუცალი. ჟრუანტელმა აიტაცა მთელი მისი არსება და მისი ლმობიერი გული სიბრალუელით აღივსო?

— გაუშვით, საითაც უნდა წავიდნენ, მხოლოდ, — მკაცრათ დაუმატა ხანმა, — იცოდეთ, თუ მათ

ვინმე თავხედმა ხელი ახლო და შეურაცყოფა მიაცენა, თავს გავადებინებ!...

სახელოვანი, თავის სიმაგრით სახელოვანო ქვათენთის ციხე მიწასთან გასწორდა. ბრახ მორეულმა მტერმა მისცა კიდე რამდენიმე ნაღმი და ქვა ქვაზე აღარ დაანარჩუნა. საუკუნოდ მოისპო მისი არსებობა, როგორც მოისპო მისი თავგადადებულ მცველებისა. მაგრამ არ მოსპობილა ჯერეთ მათი სახელი, მათი ამაგი, სამსახური სამშობლოს წინაშე დარჩენილია საშვილიშვილოდ თქმულებებში და სიმღერებში. არ გაივიღის იმ ალაგზე თუში, რომ არ შეჰხედოს იმ ციხის ნანგრევებს, მის ცეცხლის აღისაგან და თოფის წამლისაგან გაშავებულ მიყრილ-მოყრილ ქვებს და არ გაიხსენოს ის წამებული წარსული სისხლის დრო, ის სამშობლოს გამირნი, რომელთაც თავისი პირადი ბედნიერება, სიცოცხლე შესწირეს საყვარელ სამშობლოს... გული აუჩქროლდება, გაიხედ-გამოიხედავს, გადაავლებს თვალს საყვარელ სამშობლო მთებს—იმ დროის უტყვე მოწამეთ, რომელთა თოვლით და ყინულით დაგვირგვინებული მწერვალეობი ისევ ისე ქედ მოუდრეკლად, ამაყათ ცას მიბჯენიან და ნაღვლიანათ ამოიკვნესებს:

„
 ქვათენთის ციხე მაღალო, ქავით ქვედ
 ჩამოღებულო,
 შიგ შესრულთ დიაცთ ყმაწვილთა გზა უკულმ
 გამომღებელო,
 ხმლითა გამოსვლას ამბობენ ქოთილთა განაისაო
 გაფრინდეს გოგლურთის ჩრდილზე მგელი
 შემოღკრავს ჰწკალსაო
 შენდობა ქვათენთას ნახოცთ, სად დასხდენ
 სწორნი სმაზეო!...“ *)

ივ. ბუქურაული.

(გაგრძელება შემდეგ)

რედაქციამ მიიღო იოსებ მერკვილიძის გამოცემანი: აკაკის ჰოემა „აღექსი“, ნ. ბარათაშვილის „თხზულებანი“ ხრამელაშვილის „არითმეტიკა“. მ. გაჩეჩილაძის გამოცემა „განდევლის თხზულებანი“. ყველა აღნიშნული წიგნები სუფთად და ლამაზადაა გამოცემული.

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.

*) თუშური ლექსი.